

کاریگری قوتابخانه‌کانی ده‌ره‌پنانی سینهمایی له‌سه‌ر ده‌ره‌پنیری کورد

هیوا محمد لطیف^۱، عبدالناصر مصطفی ابراهیم^۲

^۱ به‌شی سینهما، کۆلیجی هونه‌ره‌جوانه‌کان، زانکۆی سلیمانی، شاری سلیمانی، هه‌رێمی کوردستان، عێراق
^۲ به‌شی سینهما و شانۆ، کۆلیجی هونه‌ره‌جوانه‌کان، زانکۆی سه‌لاحه‌ددین، شاری هه‌ولێر، هه‌رێمی کوردستان، عێراق

Corresponding author's e-mail: hiwa.lattif@univsul.edu.iq

پوخته:

ئه‌و سه‌ره‌که‌وتنه به‌رچاوه‌ی سینهما که له سه‌ره‌تای سه‌ده‌ی بیسته‌وه به‌ده‌ستی ده‌هێنیت و وه‌ک هونه‌ریکی خاوه‌ن فۆرم و ناوه‌رۆک و جه‌ماوه‌ری، و ئه‌و هێزه‌ گه‌وره‌یه‌ی که هه‌یه‌تی بۆ تۆمارکردن و نواندنه‌وه‌ی واقع له‌لایه‌ک و توانای به‌ره‌مه‌پنانی جادوییانه‌ی وینه و بابته، به‌شیک زۆری ده‌که‌وتنه ئه‌ستۆی کرداری ده‌ره‌پنانه‌ی وه‌ک بوارێکی سه‌ره‌خۆی نیو دنیای فیلمسازی و سینهما، ئه‌وا لێره‌وه تێروانین و ئایدیای ده‌ره‌پنانه‌ره‌کان چ وه‌ک تاک و چ وه‌ک گرووپ ده‌بنه هۆی سه‌ره‌ه‌لدانی قوتابخانه‌ی جیاوازی ده‌ره‌پنانی سینهمایی که ئه‌م قوتابخانه‌ی چه‌ند بنهما و رێسایه‌کی تایبه‌تمه‌ند به‌ خۆیان داده‌پێژن و فۆرم و ناوه‌رۆکی فیلمه‌کانیان له‌سه‌ر بنیاد ده‌نێن، و دواتر کاریگه‌رییه‌کانیان به‌ فراوانی له‌ نیو جیهانی سینهمادا بلاو ده‌بێته‌وه و ده‌بنه به‌شیک گرنگ له‌ تیۆره‌ سینهماییه‌کان، که دوا‌جار ده‌کریت کاریگه‌رییه‌کانی ئه‌م قوتابخانه‌ی له‌نیو فیلم و به‌ره‌مه‌ جیاوازه‌ سینهماییه‌کانی ده‌ره‌پنانه‌ی جیهاندا به‌رچاوبکه‌ون و بدۆزێنه‌وه. بۆیه ده‌بینین له‌م سالانه‌ی دوا‌یدا کورد به‌ده‌رنه‌بووه به‌و کاریگه‌ریبوونه و ده‌ره‌پنانه‌ی فیلمه‌ کوردیه‌یه‌کان به‌ راسته‌وخۆ یاخود ناراسته‌وخۆ له‌ ژێر ئه‌و کاریگه‌ریانه‌دا فیلمه‌کانیان درووست ده‌که‌ن. ئه‌م کاریگه‌ریبوونه‌شیان به‌ پێی ئه‌و په‌یام و ناوه‌رۆکه‌ی که فیلمه‌کانیان هه‌لیانگرتووه و له‌گه‌ڵ بارودۆخی ناوخۆی گه‌له‌کیان و نازاره‌کانیان و دیدگا‌کانیان یه‌کده‌گرێته‌وه. هه‌روه‌ها له‌لایه‌کی تریشه‌وه به‌هۆی که‌می ئه‌و بودجه‌یه‌ی که بۆ به‌ره‌مه‌پنانی فیلمیک پێویسته‌ ده‌ره‌پنانه‌ر و فیلمسازی کورد ده‌یانده‌وێت به‌ ته‌کنیک و تیچوویه‌کی که‌م ئه‌و فیلمانه‌ درووستبکه‌ن و هه‌روه‌ها بتوانن به‌باشی خه‌یال و ئایدیاکانیان جێگا بکه‌نه‌وه.

وشه‌ کلێله‌کان: قوتابخانه، ده‌ره‌پنانه، سینهما.

المخلص

ان النجاح المميز الذي يحققه السينما في بداية القرن العشرين، كفن جماهيري صاحب شكل و محتوى، و القوة العظيمة التي يتمتع بها للتسجيل و تمثيل الواقع من جهة و قوة الانتاج الساحر للصور و المواضيع، يقع معظمه على عاتق عملية الإخراج، و يظهر المخرج كمسؤول اول عن الافلام. لذا عندما يجد الإخراج مساره كأساس متين في عالم صناعة الافلام و السينما، حينها تكون النظرة و فكرة المخرجين كافراد او كمجموعات تؤدي الى نشوء مدارس مختلفة للإخراج السينمائي، حيث تقوم هذه المدارس بإنشاء العديد من الاسس و الانظمة الخاصة بهم يتم على اساسها انشاء الشكل و محتوى افلامهم، ثم ينتشر تأثيراتها في عالم السينما بشكل موسع و يصبح جزءاً مهم من النظريات السينمائية. بالامكان رؤوية و ايجاد تأثيرات هذه المدارس في الافلام و المنتجات السينمائية المختلفة للمخرجين العالميين، لذا نرى في السنوات الاخيرة ان الكورد لم يكن مستثناة من هذه التأثيرات و كان مخرجوا الافلام الكوردية يصنعون افلامهم متأثرين بتلك التأثيرات بشكل مباشر او غير مباشر، و كانت هذه التأثيرات تطابق مع الظروف الداخلية لشعوبهم و معاناتهم و رؤياهم وفقاً للرسالة و محتوى الافلام التي يحملونها. من جانب اخر و نظراً لصغر حجم الميزانية التي يتطلبها انتاج فلم، يريد المخرجون و صانعوا الافلام الكوردية ان يصنعوا الافلام بتقنيات و تكلفة قليلة و ان يستطيعوا ان يثبتوا خيالهم و افكارهم بشكل جيد.

الكلمات المفتاحية: مدرسة، إخراج، سينهما.

گۆفاری زانکۆی هه‌له‌بجه: گۆفاریکی زانستی ته‌کادیمیه زانکۆی هه‌له‌بجه ده‌ری ده‌کات	
DOI Link	http://doi.org/10.32410/huj-10448
رێککه‌وته‌کان	رێککه‌وتی وه‌رگرتن: ۲۰۲۲/۹/۸ رێککه‌وتی په‌سه‌ندکردن: ۲۰۲۲/۹/۲۷ رێککه‌وتی بلاوکردنه‌وه: ۲۰۲۳/۳/۳۰
نیمه‌یله‌ توێژه‌ر	hiwa.lattif@univsul.edu.iq
مافی چاپ و بلاوکردنه‌وه	© ۲۰۲۳ هیوا محمد لطیف، پ.ی.د عبدالناصر مصطفی ابراهیم، گه‌یشتن به‌م توێژینه‌وه‌یه‌ کراوه‌یه‌ له‌ژێر ره‌زامه‌ندی 4.0 CCBY-NC-ND

Abstract

The distinctive success achieved by cinema, at the beginning of twentieth century, as a mass art with form and content, and the great power it has for recording and representing reality, on one hand, and the magical production power of images and subjects, most of it falls on the process of movie production, and the director appears as the first responsible of movies.

When directing finds its path as a solid foundation in the world of movie making and cinema industry, then the outlook and idea of directors, as individuals or as groups, leads to up-rise of different studies of movie directing, where these studies constitute many principles and regulations of their own, which they build form and content of their films, and their influence will spread in the world of cinema extensively and become an important part of cinematic theories.

Influences of these studies on movies and various cinematic productions of international directors can be seen and found, therefore in recent years we notice that Kurds were not exempt from these influences, and Kurdish movie directors were, directly or indirectly, making their movies under effects of these influences. These influences matched with the internal conditions of their people, their suffering, and their visions, according to message and content of the movies they include.

On the other hand, due to the small budget required to produce a film, Kurdish filmmakers and directors need to make films with low cost and techniques and to be able to prove their imagination and ideas well.

Keywords: School, Directing, Cinema.

بهشی یه کهم

یه کهم: گرفت تویژینهوه

له سههه تای سههه ی بیستهه له گهه له سههه له دانی شینوازه جۆراوجۆره کانی هونهه و ئهه دهه له رووی فۆرم و ناوهه رۆکهه وه و کاریگهه ریان له سههه رهوتی ژباری مرؤفایهتی، ههه موو ئهه و شینوازه هونهه ریهه جۆراو جۆرانههش کاریگهه ریان بهه شینوهیهه که له شینوهه کان بهه سههه یه کهه وه ههه بووه و بهه جۆریکه که نهه دهه توانا ستایل و ئاراستهه کانیاان له رووی فۆرم و ئهه و بابهه تهه ی که پێشکهه شیاندهه کرد جیا بکرتیهه وه. ههه ره له بهه رهه وههش که سینهه ما له ناوهه خۆیدا دهه توانیهه تهه کانیک بدات و ئاراستهه و دیدگی نوێ بههینیهه ناوهه خۆی و کتیریک له نیو فیلمسازان و دهه رههینهران درووستبیهه یه چ له رووی فۆرمی فیلمهه کانیاان یاخود له رووی ناوهه رۆک و پهه یامی گشتی فیلمهه کهه. کاتیک کاریگهه ریهه کانی ئهه م قوتابخانهه سینهه ماییهه جیاوازانهه له نیو جیهانهه دا بلاودهه بنهه وه، تا چهه ند دهه رههینهران و فیلمسازیهه کورد بهه راستهه وهه خۆ یان ئاراستهه وهه خۆ دهه کهه ونهه ژیر ئهه م کاریگهه ریهه ونهه؟ یاخود چهه ن کاریگهه ریهه ونهه م قوتابخانهه سینهه ماییهه نهه؟

دووهم: گرنگی تویژینهوه

گرنگی تویژینهوه که لهه م خالانهه ی خوارهه وه چهه دهه کهینهه وه:

- 1- تویژینهوه که دهه بیتهه سههه چاوهه یهه کی گرنگ بو لیکۆلهه ران و گرنگیهه پندهه رانی سینهه ما له ههه رههیمی کوردستان.
- 2- دهه وهه مهه ند کردنی سههه چاوهه زانستهه یهه کان و کتبخانهه کانی تایبهه ت بهه سینهه ما له ههه رههیمی کوردستان.
- 3- لیکۆلهه یهه وهه یهه کی نوێیهه و دهه بیتهه هۆی کردنهه وهه ی دهه رگا بهه رووی خوتندهه کاران و لیکۆلهه رانی سینهه ما له ههه رههیمی کوردستان.

سێیهه م: ئامانجی تویژینهوه

تویژینهوه کهه مان ئهه م خالانهه ی لای خوارهه وه بهه ئامانجی خۆی دهه زانیهه ت:

- 1- دهه رههه ستی کاریگهه ریهه ی سیمای قوتابخانهه کانی دهه رههینانی سینهه مای له نیو درووستکردنی فیلمهه کوردیهه کان.
- 2- دهه رههه ستی کاریگهه ریهه یهه جوانینهه سی و بابهه تیهه کانی قوتابخانهه کانی دهه رههینانی جیهانهه ی له سههه رههینهرهه کوردهه کان.

چوارهه م: سنوری تویژینهوه

- 1- سنوری شوین: ههه رههیمی کوردستان- عێراق (ههه ولێر، سلیمانی، دهه وک)
- 2- سنوری کات: (2010 - 2021)

3- سنوری بابهه ت: ناساندنی قوتابخانهه سینهه ماییهه جیاوازهه کان و کاریگهه ریان له سههه رههینهری کورد دهه کاتهه بابهه تی خۆی.

پینجهم: میتۆدی توێژینهوه

توێژهر پشتی به رێبازی شیکاری وهسفی بهستوووه که رێکدهکهویت له گهڵ زانسته مرۆفایهتیه کاندای، وهک ئهدهب و هونهر، (که به واتای وهسفی ههچی گیانله بهر یان بێ گیان، و دیاردهیهک له ئیستادا (ئاماده له ئیستادا) و پیکهاته کهی و کرداره باوه کانی و تومارکردنی و شیکردنهوه و روونکردنهوهی. لیکۆلینهوه له حهقیقهته ئیستاییه په یوه ندیاره کان به سروشتی دیاردهیهک و هه نوێستیک یاخود کۆمه لیک خه لک و کۆمه لیک رووداو یاخود کۆمه لیک بارودۆخ یان ههر جوړه دیاردهیه کی تر.) (سعید، ۱۹۹۰، ل ۹۴)

شه شه م: کۆمه لگای توێژینهوه

له م بواره دا کۆمه لگای توێژینهوه به هه ریمی کوردستانی عێراق ده ستنیشان ده کریت به فیلمیک، لێره شه وه توێژه ره ده ستنیشانی ئه وه فیلمه ی کردوو له یه که ی شیکردنه وه ی فیلمدا که قوتابخانه ی ریا لیزم ده گرته وه.

حه وه ته م: دیاریکردنی دهسته واژه کان**۱- قوتابخانه:**

((به پێی پێناسه ی فهره نگی (ئۆکسفۆرد)، قوتابخانه به وه شوینه ده وتريت که قوتابی تیدا فیر ده کریت، جا چ له شیوه ی قوتابخانه بیت یاخود زانکۆ و کۆلیج بیت. یان ههر دامه زراوه یه ک که رێنمایی دیاریکراو سه باره ت به بابته تیک دیاریکراو ده به خشیت. یاخود گروپیک له هونه رمه ند، نووسه ر یاخود فه یله سووف که له هه مان را و بۆچووندا هاوبه ش بن.)) (Soanes, et al, ۲۰۰۶, p. ۸۱۱)

۲- ده ره ینان:

((وشه به که زمانی ئینگلیزی له بنه چه ی وشه ی (direct)ی زمانی لاتینییه وه وه ریکرتوو، به لام بنه چه ی وشه که به لاتینی (diregere) یه که به مانای: هه لده ستیت؛ به ریکده خات؛ ئاراسته ده کات؛ رێنیشاندهره. له گه ل ئه وه شدا مانای سینه مایی وشه که سیفه ته بۆ ئه وه که سه به کاردیت که ئامۆژگاری ده دات به ئه کته ره کان و کاستی فیلمه که به مه ش وشه کانی نیو سیناریۆ ده کات به وینه و له سه ر سکرین نمایش ده کریت.)) (جاکسون، ۲۰۰۸، ل ۱۳۰ - ۱۳۱)

۳- سینه ما:

(کورتکراوه ی وشه ی Cinematographe، ئه م وشه یه واتای جیاوازی هه یه، له یه ککادا ئامازه یه بۆ بۆ ستایلینکی ته کنیکی و به ره مه ینانی فیلم (کارکردن له سینه مادا) و نمایشکردنی (ئاهه نگیه سینه ماییه کان) و هۆلی نمایش (رۆشتن بۆ سینه ما) و کۆمه لیک چالاک له و بواره دا (میژووی سینه ما) و هه ره وه ها کۆمه لیک سه رچاوه و نووسراوی به فیلمکراو که پۆلێنکراون بۆ چه ند به شیخ، وه ک؛ سینه مای ته مریکی و سینه مای بێ ده نگ و سینه مای خه یالکورد و سینه مای بازرگانی...) (جورنو، ۲۰۰۹، ل ۱۶)

به شی دووه م**ته وه ری یه که م: جوړه کانی قوتابخانه ی ده ره ینانی سینه مایی**

له کۆتاییه کانی سه ده ی نۆزده هه م و له گه ل سه ره له دانی سینه ما، کامیرا ته نها وینه ی ده گرت، وه ک ئه و چاوه بوو که ئه رکه که ی ته نها روانین بوو له شته کان و وینه ی ده گرتن به بێ ئه وه ی هه یچ کاریگه ریه کی هه بیت له سه ر چۆنیه تی گواستنه وه ی با به ته کان، ئه مه ش به روونی له فیلمه کانی برایی لومییر (Lumiere Brothers) دا درده که ویت، لێره دا وه ک ده بینین له فیلمه کانیاندا هه یچ کاریگه ریه کی ده ره ینه ر نیه به سه ر درووستکردنی فیلمه که وه چونکه ئه وان به ئامیره نوپکه ی خۆیان ته نها وینه ی رۆژیک یان ساتیک مرۆفیان وه رگرتوو و پاشان نمایشیان کردوو، واته کاره که ته نها جوړیک له ته کنیک بووه. (ئامیری سینه ماتوگراف ته نها ئامیریک بووه نه ک نیوه ندیکی هونه ری، توانیوه یه تی وینه ی جولۆ تومار بکات و پاشان له سه ر سکرین نمایشی بکات که ئه مه ش سه رکه وتنیک ته کنیکی بووه نه ک هونه ری و ده رخستی لایه نی جوانی و ئاسۆ روونیان تیدا نه دیوه وه ک هونه ر) (روبنسون، ۱۹۹۹، ل ۲۵)، پاشان له سه ره تای سه ده ی بیسته وه که سینه ما به ره وه پیت ده چیت و وه ک هونه ریک گرنج خۆی ده چه سپینیت له دنیا دا، ئه وا ده بینین هه م وه ک لایه نی ته کنیکی ده ره ینه ر ئه رکه کانی جیا ده کاته وه و کاریگه ریه کی بالتر درووسته کات له فیلمه کاندای دیدگا و خه یالی خۆی زیاتر جیده کاته وه و کامیرا ده جو لیتیت به پێی ئه و خواست و ویسته ی خۆی که هه یه تی به رامبه ر به گیرانه وه ی وینه یانیه ی چیرۆکی فیلمه که (له م ماوه یه دا ده بینین فیلم گرتی جیاوازه گرتیه خۆ و وه ک پێوانه ی فیلمه که درده که ویت نه ک جیاوازی. درووستکهری فیلم له م ماوه یه دا زیاتر به وه هۆکاره گرتنه کان دوا به دوا ی یه کدا به کاره ده ییت به ئامانجی جه ختکردنه وه له خاله دیاره کان له نیو روودا ییدا وه ک لایه نی گرنجی بیناکردنی گیرانه وه به درپێی یاخود درووستکردنی په یوه ندییه کاتی-شوئینییه کان به شیوه یه کی روون) (بیرسون، ۲۰۱۰، ل ۷)، ئه مه ش ده بیته سه ره له دانی تایبه ته ندیته ده ره ینه ر به سه ر که شی گشتی فیلمه که وه له بواری گرتنه و جیاوازی فیلم، چونکه له م ماوه یه دا ده ره ینه ر بونیادی خۆی داده پێژیت له رینگای خویندنه وه ی بۆ بواره کانی میژوو و جوانیاسی و ئایدیۆلۆژی که ئه مانه ش له فۆرمی فیلمیکدا کۆده کاته وه که به شیوه یه کی فه لسه فی، و به مه به ست له نیو فیلمدا به کاتیکی دیاریکراو پیشکه شیان ده کات. فیلمیش ده بیت به خششیک بیت که جوانی و زانستی تایبه ت به خۆی تیدا بیت که دواتر هه لگری چێژیت بۆ ئه و بینه ره ی که ده بینیت. لێره شه وه ده ره ینه ر فۆرمی تایبه ته مند به خۆی په یدا ده کات، که پاشان په خه گران هه م له باری جوانیاسی و هه م له باری ته کنیکیه وه شیوه یه ک به و خواستانه ی ده ره ینه ر ده دن و ده یانخه نه نیو

چوارچێوهیه کی تیۆری و لهویدا کاره کانیان هه لدهسه نگیین و وهک شیوهیه که له قوتابخانه جیا یان ده که نه وه له وانیت، به نمونه هه ندیک ده رهینه ده خه نه نیو (ریالیزی نوێ ئیتالی، ئەم بزوتنه وه به زۆر به رده وام نه بوو. به لام به شیوه به کی فراوان وهک بزوتنه وه به کی کاریگه ر و جیاواز بووه جی بایه خ و سه رسامی. گرنگترین سیماکانی ئەم بزوتنه وه به، به کاره یتانی ئە کته ری نا پرۆ فیشنا ل و وینه گرتن له شوین و جیگی ده ره وه ی ستۆدیۆ و جه ختکردنه وه له سه ر بابه ته کومه لایه تی و رامیاریه کان.) (جاکسون ۲۰۰۸، ل ۳۱۷)، هه ندیک یتریان ده خه نه نیو ئیکسپرتسیۆنیزی (ئه لمانی) وهک چه مکیک ئاماژه به بۆ ئەو فیلمه هونه رییه ئە لمانیانه ی که له بیسته کانی سه ده ی رابردوودا کاریگه ربوون به بزوتنه وه ی ئیکسپرتسیۆنیزم. فیلمه کانیش تایبه تمه ندی ئەم شیوازه یان وه رگرتبوو، روونای پیکه یه کی به رزی هه بوو، گیرانه وه ش له سه ر یه ک هیل نه بوو، مه یل بۆ وینه گه لیک که له خه ون ده چوون. (هوراک، ۲۰۱۵، ل ۴۴۵) و به و تیۆرانه جیا یان ده که نه وه. ئە گه رچی ده ره ینه رانیک هه بوون که ئەم جوړه له سنووربه ندی و له چوارچێوه گرتنه ی خوێانیان به دل نه بووه و چه زیان کردووه یان هه وئیان ئە وه بووه که زیاتر ئازاد بن و له نیو کۆت و به نددا گیرنه کرتن، به لام ده ره ینه رانیت به وه پهری خو شحالیه وه خو یان به به شیک به نمونه (شه پۆلی نوێ فرهنسی) زانیوه که چه مکیک بووه رۆژنامه نووسه فرهنسیه کان دایانشت بۆ تۆمارکردنی یه کیک له گرنگترین په ره سه ندنه کانی میژووی سینه ما. ئە وه ش له سه ر ده ستی کومه لیک په خه گری گه نجی سینه مای درووست بوو که به مه به ست پێشیلی یاسا سینه مایه کانیان کرد. که چه ند تایبه تمه ندیه کی هه بوو، پشتبه ستن به شوینی راسته قینه بۆ وینه گرتن، کامیرا له سه ر ده ست هه لگرت، برینی له نا کاو له رپی مۆنتاژه وه. بگه ره خو شیان به شیک بوون له درووستکردن و بنیادنانی. (جاکسون ۲۰۰۸، ل ۳۲۴). (میژووی سینه ما میژوویه ک نه بووه له سه ر یه ک هیل به رده وام بێت، به لکو میژووه که ی له سه ر ئەو ساته جیاواز و تایبه تمه ندانه درووست بووه که بوونه ته هۆی به ره به ست و هه لگه راونه ته وه به رامبه ر بنه چه جیگه ره کان، چی ئە گه ر ئەم بنه چانه بنه چه ی جوانناسی بووبن یاخود بنه چه ی ئابووری بووبن) (آنبال، ۲۰۰۰، ل ۳)، ئە مه ش به هۆی گۆرانکاریه خیراکانی فکر و ئایدۆ لوجیا و کلتور بووه و کاریگه ریان هه بووه له سه ر ئایدیا و دیدگی ده ره ینه ران، که واته ده بێت بلین ئە وه ده ره ینه ران بوون که به کاره کانیان ره وت و قوتابخانه سینه مایه کان بنیاد دهنن و پاشان تیۆرسین و په خه گران دین له سه ر بناغه ی کاره کانی ئە وان ره وت و قوتابخانه جیاوازه کان ناوده نین، چونکه به گشتی ده ره ینه ران وهک بناغه یه کن و (بناغه کانیش گه رانن به دوا ی شیوازی ده ره ینه ریک و جیا کردنه وه یان له ده ره ینه رانی دی، به و واتایه ی ده کرت حاله تیک یان چه ند حاله تیک هه بن تیدا کومه لیک ده ره ینه ر هاوشیوه ی یه ک بن له شیوازا، ئە مه ش له به رته وه یه که پیکه وه به یوه ستن به یه ک جوړی شیواز و قوتابخانه وه) (فامر، ۲۰۱۶، ۱۰۹).

هه ر له وکاته ی که سینه ما ده که وینه سه ری خۆی و وهک هونه ریک ده ناسرت ده ره ینه ر به به ریکه خر و داینه مۆی سینه ما ده ناسرت له به ر ئە وه ی هه موو کاره کان له سه ر بنیادی روئیا و دنیا بینی ئە و ده وه ستیت و دوا جار فیلم سازی و سینه ما به گشتی له سه ر بناغه ی وینه ده وه ستیت و ده گیردیته وه، به واتایه کی تر (ده ره ینه ر به رپرسی یه که می شیکردنه وه ی گشتی ده قی سیناریۆ که یه و دیاری کردنی ره هه ند و ره گه زه کانیه تی و دیسان شیکردنه وه یان بۆ هونه رمه ندانی وهک ئە کته ر، دیزاینه ر و ته کنیکیه کان. ئە رکه له سه ر ده ره ینه ر که هه موو ره گه زه کانی به ره مه یتان له به رچا و بگرت و جه خت بکاته وه له سه ر یه گرتوویان پیکه وه) (جانیتی، ۱۹۸۱، ل ۳۷۳)، که واته پتویسته ده ره ینه ر خو پتندنه وه و دنیا بینی خۆی بخاته سه ر سیناریۆ و ئاراسته ی رووداوه کانی ناوی تیکه ل به دنیا بینی و تیکه شتی خۆی بکات و پاشان بتوانیت که په یوه ندیه ک له نیوان خۆی و به شه کانی وهک دیزاین و جل و به رگ و لایه نه ته کنیکیه کانی وهک روونای و کامیرا درووست بکات و به شیوه یه کی پتویست و گونجاو به رتیه یان به ریت که دوا جار یه کانگیر بن له گه ل ئە کته ر و پیکه وه هه موو ئە و لایه ن و به شان به نه وینه ی سینه مای له کاتی گونجاو و دیاریکراودا که هه لگری په یامیکی هونه ری و ته کنیکی و جوانناسی چێیه خه ش بن. ئەم قوتابخانه و ئاراستانه له سه ر هتای سینه ما وه (له کۆتای سه ده ی نۆزه وه به دوو ئاراسته گه شه یان کردووه: ریالیزم و ئیکسپرتسیۆنیزم. برایی لومیتر به فیلمی وهک - گه شتی شه مه نده فه ر- که وهک جادویه ک بوو به رامبه ر بینه ران چونکه وا درده که وت که جله وه ی رووداوه کانیان به شیوه یه کی خو رپسک گرتووه وهک له ژبانی واقعا ده ببینن. به نزیکه ی له هه مان کاتدا جوړج میلیه کومه لیک فیلمی درووستکرد که نغو بوون له نیو خه یال و گرنگیان به رووداوی ته واو خه یالی ددها، وهک فیلمی - گه شتیک به ره و مانگ - که ئەم فیلمه پیکهاته یه ک بوو له گیرانه وه ی سه ر و وینه گرتنی فیلاوی) (جانیتی، ۱۹۸۱، ۱۵-۱۶) که واته وهک له فیلمی (گه شتی شه مه نده فه ر- The Arrival of a Train) ی برایی لومیتردا که سالی ۱۸۹۵ وینه یان گرتووه، ده بینن ئە وه کاریگه ری وینه ی واقعیه که وا له بینه ر ده کات توشی ترس و شله ژان بێت، چونکه وینه ی جولوی شه مه نده فه ریک ده بینیت که به ره و ئاراسته ی چاوی دیت، ئە وه ش یه که مجار بوو بینه ر خۆی ببینته وه، چونکه برایی لومیتر کامیرا که یان به ئاراسته یه ک دانا بوو که شه مه نده فه ره که به ره و رووی کامیرا دیت (شه مه نده فه ره که له قولای سکرینه وه ده گات به ره و لینه ی کامیرا که، ئە مه ش ده بێته هۆی ترس و توقینی بینه ر له وه ی که بکه ونه ژیر پچکه کانی، به م جوړه روانی مروف و روانی ئامیره که یه کانگیر ده بن و بۆ یه که مجار کامیرا ده بێته پیکهاته یه کی درامی و وینه ی واقعی ژبان ده به خشیت) (سادول، ۱۹۶۸، ل ۳۲)، ئە مه له یه ککاتدا هیزی سینه ما و کاریگه ری وینه ی جولۆ و هه روه ها گو شه ی کامیرا ده گه یه نیت به شیوه یه کی واقعی، که ئەم کاریگه ری هه رنگدانه وه ی هه بووه له سه ره هه ست و سۆز و کاردانه وه ی بینه ر و روانی بینه ر، هه روه ها ده رکه وتی سینه ما پیشان ده دات وهک هونه ریکی نوێ و چاوه روانه کراو له دنیا دا. له گه ل گه شه کردنی ئەم هونه ره نوئییه و پێشکه وتی لایه نه ته کنیکیه کانی سینه ما و هه روه ها به سود وه رگرتن له چیرۆک و به تایبه تیش کاریگه ری هونه ریکی دیرینی وهک هونه ری شانۆ ئە وا ده بینن چیرۆکیش دیته ناو سینه ما و بیرکردنه وه ی جیاواز و دنیا بینی جیاوازی ده ره ینه ر ده بێته هۆی گه شه کردنی زیاتری هونه ری سینه ما و ئاراسته ی جیاواز له واقع پیشان ده دات و خه یالی ده ره ینه ر کاریگه ریبه کی راسته وخۆ له سه ر گیرانه وه و وینه درووستده کات به شیوه یه ک که که سیک و وهک جوړج میلیه و له فیلمی (گه شتیک به ره و مانگ - A Trip to the Moon) دا که له سالی ۱۹۰۲ درووستیکرد، زیاتر رۆده چیت به ناو ئیکسپرتسیۆنیزمدا (ده قی فیلمه که له دوو رۆمانی به ناو بانگی نووسه ری ئینگلیزی ویلس وه رگیرابوو، به لام میلیه ئایدیای سه ره کی چیرۆکه که ی به تایبه تمه ندی خۆدی خۆیه جبه جیکرد که به رۆحیکی گالته جارانه له نیو خه یالیک سهرنجراکیتشدا پیشانمان ده دات) (سادول، ۱۹۶۸، ل ۴۸)، ئەم فیلمه وهک سه ره تابه کی گرنگه بۆ وه رگرتنی ده ق و گو رینی به وینه و جیکردنه وه ی ته کنیکی سینه مای ئە گه رچی سه ره تاییش بن، بۆ خۆی جکه له وه ی که شیوه یه کی نا واقعی سینه مای بووه و به ئاراسته ی ئیکسپرتسیۆنیزمدا رۆشتوو له هه مان کاتدا وهک سه ره تا و بناغه یه کی گرنگی ره گه زیکی

سینه‌ماپی دادنه‌ریت که به (سینه‌مای خه‌یالی زانستی - Scinece Fiction) دادنه‌ریت، شیوازیکی سینه‌مایه که خاوه‌ن جه‌ماوه‌ریتی زوره، زورکات پشت به تیچووی زور و کاریگه‌ریه تایبه‌تیبه‌کان و هه‌روه‌ها له نیو فیلمه‌کاندا و نواندنی که م ده‌به‌ستیت (جاکسون، ۲۰۰۸، ل ۴۰۴).

پاشان ئەو دوو شیوازه سه‌ره‌کیه لق و پۆی جیاوازیان لی بووه‌ته‌وه و ئەوانیش به پۆی خۆیان گه‌شه‌یان کردووه، ئە‌گه‌رچی ئەم گه‌شه‌کردنانه له شیوه‌دا گه‌شه‌کردنیتی تیوری دهرده‌که‌ون به‌لام له نیو کاری دهره‌ینه‌رانه‌وه هه‌لقولون (پیکهاته‌ی فیلم به وینه و دهنگه‌وه، دهرئه‌نجامی هه‌لئزادنیکه که دهره‌ینه‌ر له بارو‌دۆخیتی میژووپی تایبه‌تدا هه‌لیئزادووه) (Bordwell, 1997, p. ۴) که‌واته فیلمه‌کان پیش ئەوه‌ی تیور بن پراکتیکن و زورتر له‌سه‌ر بناغه‌ی کاره پراکتیکیه‌کانی دهره‌ینه‌رانه‌وه ئەم تیوریانه‌ی داریژراون، ئە‌گه‌رچی هه‌ندیک کات کاره‌که پیچه‌وانه ده‌بیت‌ه‌وه واته تیوریه‌که هه‌یه و پراکتیکه‌که‌ی له‌سه‌ر بناغه‌ی ئەو تیوریه‌که بنیادده‌نریت و جیبه‌جی ده‌کردیت. له‌م دیدگایه‌وه بۆمان دهرده‌که‌ویت که وا بۆ‌چوونیتی تر هه‌یه بۆ بینینی جیاوازی له‌نیو فیلمدا ئە‌مه‌ش وا دهرده‌که‌ویت هه‌ولیکه بۆ بناغه‌یه‌کی جیاوازتر له بینین و شیکردنه‌وه‌ی فیلم که ئەوانیش یه‌که‌مینان ریالیزمه، له‌سینه‌مادا ئاماژه‌یه بۆ دوو ریگی جیاواز له‌درووستکردنی فیلمدا، و دوو چاره‌سه‌ر بۆ وینه‌ی سینه‌ماپی. له‌حاله‌تی یه‌که‌میناندا ئاماژه‌یه بۆ ئەو فیلمه‌ سینه‌مایه‌ی که واقع دنونیتیته‌وه و هه‌لگری متمانه‌یه به‌رامبه‌ر کاره‌کته‌ر و رووداوه‌کان. له‌حاله‌تی دووه‌مدا خالی ده‌ستپێکی له‌میکانیزمی کامیزادا ده‌بیت به‌رامبه‌ر به‌کۆپیکردنه‌وه‌ی واقع. (واتس، ۲۰۱۶، ل ۱۰۴۷)، دووه‌مین ئیکسپرسیۆنیزمه، ئەم جوره‌ سینه‌مایه‌ مه‌یلی بۆ تیرامان له‌خود هه‌یه، به‌ره‌وه‌ی که‌وا له‌بینر بکات به‌هه‌ستیاریه‌وه له‌ وینه‌ ساخته‌که‌ برونیت و هۆشداربیت به‌شوتنه‌که‌ی وه‌ک به‌کاربه‌ری وینه، ئە‌گه‌رچی ئەوه‌ له‌رپێ به‌کاره‌ینانی راسته‌وخۆی دیکۆره‌ وینه‌کیشراوه‌کان، یان به‌کاره‌ینانی نااسایی فیلمی خامی ره‌نگراو و لێنزه‌کان، یاخود نامۆکردنی بینر به‌ نواندنه‌ له‌راده‌به‌ره‌که‌ی ئە‌کته‌ران له‌نیو ئەم شیوازه‌دا. (هوراک، ۲۰۱۵، ل ۴۵۵)، ئەم دوو بناغه‌ جیاوازه‌ ده‌مانه‌ن بۆ مه‌نه‌جیکی زانستی و هونه‌ری سینه‌ماپی که به‌چهند شیوازیکی نوی دهرده‌که‌ون (شیوازی قوناغ ده‌سته‌واژه‌یه‌که بۆ شیوازیکی یاخود بزووتنه‌وه‌یه‌که که هه‌نده‌ زال و گشتگیره هه‌موو ئەو ماوه‌یه‌ به‌و ناوه‌وه‌ ده‌کریت. ئیکسپرسیۆنیزمی ئە‌لمانی نمونه‌ی شیوازی قوناغ، که سه‌ره‌تای سالانی بیسته‌کانی داگیرکردبوو) (کاسبیار، ۱۹۸۹، ل ۱۵۴)، به‌لام هه‌رچی شیوازی جوره‌ ئە‌وا به‌ پیچه‌وانه‌ی شیوازی قوناغ (شیوازی جور شهرمنه‌ جار له‌ دوی جار سه‌ره‌له‌ده‌داته‌وه و ده‌کریت له‌ هه‌ر زه‌مه‌ن و سه‌رده‌میکدا به‌دی بکرتن. ئیکسپرسیۆنیزم و ریالیزم دوو نمونه‌ی شیوازی جورن). (کاسبیار، ۱۹۸۹، ل ۱۵۵)، ئە‌مه‌ش کاری دهره‌ینه‌ر له‌نیو فورم و ناوه‌رۆکی فیلمدا ده‌گرته‌وه، که داخۆ کاره‌که‌ی ده‌چیته‌ کام قوناغ؟ ئە‌گه‌رچی زور گرانه‌ کاری دهره‌ینه‌ران له‌ قالب بدیت و بخریت یه‌ک چوارچێوه‌ی تیوریه‌وه، چونکه ئە‌وان ده‌کریت له‌ هه‌ر فیلمیکاندا چه‌ندان شیوازه‌ به‌کاربه‌ین و بچنه‌ نیو شیوازه‌ جیاوازه‌کانه‌وه، به‌مه‌ش تیورسینان و شیکه‌ره‌وان و ره‌خنه‌گرانی سینه‌ما ناچار ده‌بن که هه‌ولبده‌ن سیمای رووخساره‌کانی شیوازه‌ جیاوازه‌کان له‌نیو هه‌ر فیلمیکدا بدۆزنه‌وه و دیاریان بکه‌ن، (ئه‌وه‌ی که‌وا له‌ هه‌رفیلمیک ده‌کات به‌ ئیکسپرسیۆنیستی (یا هه‌ر شیوازیکی تر) بناسریت ئاماده‌ی ژماره‌یه‌کی زور تایبه‌تمه‌ندیتی ئیکسپرسیۆنیستی له‌فیلمه‌که‌دايه. ئە‌گه‌رچی ئەم ژماره‌ سه‌رو زیاده‌ ناروونه، به‌لام ئەم ناروونیه‌ واده‌کات چه‌مکی شیوازه‌ به‌ شیوه‌یه‌کی ئازادانه‌ تر واته‌ بکه‌ینه‌وه و له‌ واتایه‌کی بی‌رۆح دورتر بکه‌وینه‌وه. بۆ زۆریه‌ی میژووونوسانی سینه‌ما ئاماده‌بوونی زۆریه‌ (یان هه‌ندیکار ته‌نها زۆریه‌یه‌که) له‌م تایبه‌تمه‌ندییه‌ ئیکسپرسیۆنیستیانه‌ به‌سه‌ بۆ ئە‌وه‌ی فیلمه‌که‌ به‌ ئیکسپرسیۆنیستی دابنێن. (کاسبیار، ۱۹۸۹، ل ۱۵۵)، به‌لام دهره‌ینه‌ر له‌خۆوه‌ و بی‌ پاسا و فیلمه‌که‌ی پر ناکات له‌ تایبه‌تمه‌ندیی شیوازه‌ و قوتابخانه‌ی جیاوازه‌که‌وه‌ له‌ رووی ناوه‌رۆک و له‌ رووی فورمه‌وه‌ ده‌یه‌ویت کاره‌که‌ی هه‌م له‌ رووه‌ مرو‌فایه‌تی و جوانیناسی و هونه‌ریه‌که‌وه‌ کامل بیت، هه‌م زه‌مه‌ن و کاتی فیلمه‌که‌ش له‌ چوارچێوه‌یه‌ک بیت که بتوانیت بیگه‌یه‌نیته‌ بینر و دوا‌جار په‌یامیک بیت که بینر قبولی بیت و بتوانیت تی‌ بگات. زورجار دهره‌ینه‌ر بیر له‌وه‌ ناکاته‌وه‌ که ره‌خنه‌گر دواتر چۆن کاره‌که‌ی ده‌خاته‌ نیو قالب و تیوریتی سینه‌ماپی به‌لکو ئە‌وه‌ ته‌نها کاری خۆی و فیلمی خۆی درووست ده‌کات، وه‌ک چۆن ره‌خنه‌گر کاری خۆی ده‌کات. لێ‌رده‌ا مه‌به‌ستی دهره‌ینه‌ر ئە‌وه‌یه‌ که کاره‌که‌ی جیاوازتر درووست بکات و به‌گشتی دیدگای نوی و دنایینی و تیگه‌شتنه‌کانی خۆی به‌رامبه‌ر به‌ رووداوه‌کانی رۆژ له‌ نیو فورم و شیوه‌ی نوی جی بکاته‌وه‌ به‌شیوه‌یه‌که‌ که فورم له‌گه‌ل ناوه‌رۆک و چیرۆکدا یه‌کانگیر بن و چوارچێوه‌ی زه‌مه‌نیک دیاریکراو نمایشی بکات.

ته‌وه‌ری دووه‌م: کاریگه‌ری قوتابخانه‌کانی دهره‌ینه‌ران له‌ فیلمی کوردیدا

کاتیک به‌ تیروانییکی ورد ته‌ماشای ده‌که‌ین و فیلمه‌کان هه‌له‌سه‌نگینن ده‌بینن زیاتر کاریگه‌ری سینه‌مای ئە‌وروپی دیاره‌ به‌سه‌ر فیلمه‌ کوردیه‌که‌وه، ئە‌مه‌ش راسته‌وخۆ ده‌گرته‌وه‌ بۆ دهره‌ینه‌ر چونکه (ده‌بیت وا ته‌ماشای چه‌مکه‌کانی شیوازه‌ بکرتیت که له‌ رووی کاته‌وه‌ رێژه‌یین. له‌گه‌ل گۆرانکاریه‌ به‌رده‌وامه‌کان له‌ بواره‌که‌دا و له‌ گه‌رانی میژوویدا، ده‌کریت چاوه‌رپێ گۆرانکاری بین له‌ لیستی دیاریکردنی شیوازه‌دا، به‌م شیوه‌یه‌ سروشتیکی کراوه‌ی دیاریکراو له‌ کۆمه‌لێک تایبه‌تمه‌ندی هه‌یه‌ که واده‌کات ئەم فیلمه‌ یان ئە‌ویان له‌ خۆیدا سه‌ر به‌ شیوازیکی (کاسبیار، ۱۹۸۹، ل ۱۵۶)، که‌وا ده‌کات زیاتر ته‌ماشای ئە‌و ماوه‌ زه‌مه‌نیه‌ بکه‌ین که فیلمه‌که‌ی تیدا درووستکراوه، له‌به‌رئه‌وه‌ی کۆمه‌لێک کاریگه‌ری هه‌یه‌ که ده‌که‌ونه‌ سه‌ر دهره‌ینه‌ر و شیوازی گێرانه‌وه‌که‌ی، که دیسان ده‌بیت ئە‌وانه‌ش له‌به‌رچاو بگیرین، وه‌ک کاریگه‌ریه‌ ئابووری و سیاسی و کۆمه‌لایه‌تی و کلتوریه‌کان که ئە‌مانه‌ به‌ گشتی کاریگه‌ریان هه‌یه‌ له‌سه‌ر دیدگا و روانینی دهره‌ینه‌ریک دهریاره‌ی درووستکردنی فیلمه‌که‌ی، (وه‌ک (کروبی‌ی) زانا جیا‌یان ده‌کاته‌وه، که شیوازی هونه‌ره‌جوانه‌ نمایشیه‌کان له‌ سێ توخم پیکهاتوون، یه‌که‌مینان ئە‌و بابته‌یه‌ که هونه‌رمه‌ند مامه‌له‌ی له‌گه‌ل ده‌کات، دووه‌مین تیگه‌شتنی هونه‌رمه‌نده‌که‌یه‌ بۆ بابته‌یه‌که‌، سێیه‌مینان فورمی تایبه‌تمه‌ند و ریگی جیبه‌جی کردنیه‌تی) (مونرو، ۲۰۱۴، ل ۱۱۵)، که ده‌بیت دهره‌ینه‌ر به‌باشی هه‌لیانسه‌نگینیت و کاریان تیدا بکات و بیانقۆزیته‌وه‌ و بیانکاته‌ به‌شیک له‌ فیلمه‌که‌ی، ئە‌مه‌ش هه‌رچه‌نده‌ لایه‌نی جوانیناسیانه‌ و دیدگای جوانی دهره‌ینه‌ر ده‌گرته‌وه‌ بۆ فیلمه‌که‌، له‌گه‌ل ئە‌وه‌شدا تووشی چه‌ند ته‌نگوچه‌له‌مه‌یک ده‌بیته‌وه‌ به‌تایبه‌ت له‌ رووی ئابووری و نمایشی فیلمه‌که‌وه‌، چونکه ئیمه‌ له‌ کوردستان به‌ته‌واوی که‌رتی به‌ره‌مه‌ینانی فیلمان نییه‌ و ناتوانین به‌و ئاسته‌ی ولاتانی پیشکته‌وتوو فیلمه‌کانمان درووستبکه‌ین، له‌به‌رئه‌وه‌ی (له‌ جیهانی

سینه‌مادا دوو فاکتەری هاوتەریب هەن لیکتر جودا نابنەوه و یەکیک تەواوکەری ئەوی تریانە، یەکیکیان پێشەسازی فیلمسازییە، وهک هەر پێشەسازییەکی دیکە بەرزگاری که تێیدا پێوهری بازار و قازانج و زیانی تێدا دەکرێت و فیلم وهک هەر کەرەستەیهکی دیکە دەکرێت و دەفرۆشێت، بەهەزاران کۆمپانیا له کەرتی تاییه‌تدا به هه‌موو کەرەستەکانی خۆیانەوه راکەبری له‌گەڵ یەکتەر ده‌کەن بۆ بەده‌سته‌تێنانی زۆرتەری داهاات، فاکتەری دووه‌میان بوون و نەبوونی هۆلی سینه‌ما و بینه‌ری سینه‌مایه که تێیدا سینه‌ما ده‌بێتە یەکیک له پێداویستییه شارستانییه‌کانی ژیانی رۆژانه‌ی مروف وهک هەر پێداویستییه‌کی رۆژانه و ناتوانیت لێ جودا بێتەوه (عه‌بولرەحمان، ۲۰۱۸، ل ۵۴)، که نەبوونی ئەو هۆکار و فاکتەرانە وا ده‌کات دهره‌ینه‌ر پشت به‌و سه‌رچاوه‌ مروف و لوجستیانه‌ به‌سه‌تیت که له‌به‌رده‌سه‌تیدان و به‌رکاریان به‌نیت، چونکه دهره‌ینه‌ری کورد زۆریه‌ی جار خۆی بابه‌تی فیلمه‌که‌ی دهنووسیت و ده‌ستنیسانی ده‌کات، ئەمه‌ش له‌سه‌ر بناغه‌ی سه‌رچاوه‌ دارایی و هونه‌ری و مروفیه‌کانی به‌رده‌سته‌تی و ده‌یه‌ویت جوریک له‌ فیلم بخولقی‌ت که به‌ده‌ریه‌ت له‌ تیچووی زور و نزیک بیت له‌ نایدیا و تیگه‌شتنی خۆی بۆ ده‌وره‌به‌ره‌که‌ی.

ده‌بیت ئەوه‌ش بزانی که ئەو کاریگه‌ریانه به‌ ئاگایی یاخود نااگایی یان به‌ر جوریک بیت کاریگه‌ری خۆیان له‌سه‌ر دهره‌ینه‌ری کورد و پاشان له‌سه‌ر ته‌واوی فیلمیک جیه‌تیه‌توه، ئەمه‌ش ده‌کریت له‌ نیو ته‌واوی پێکه‌ینه‌ره‌ گه‌شتیه‌کانی فیلمی کوردی له‌ هه‌ریمی کوردستاندا دیاری بکری، به‌ هه‌ردوو ره‌گه‌زه‌ سه‌ره‌که‌یه‌که‌ی فیلمه‌وه چی دیکۆمیتاری بن یاخود فیلمی درامی بن.

۱- ۲- ره‌گه‌ز و پێکه‌اته‌کانی فیلمی کوردی

پاش ئەو دوو خه‌ سیاسییه‌ی که له‌ باشوری کوردستان (کوردستانی عێراق) له‌ سالی ۱۹۹۱ دروسته‌ده‌بیت و به‌شیک له‌ کوردستانی باشور ئازاد ده‌بیت و به‌ته‌واوی ده‌که‌وته‌ ژیر کۆنترۆلی کورد و خۆی به‌رپوه‌ی ده‌بات، ئەمه‌ش واده‌کات له‌ هه‌موو رووه‌کانه‌وه به‌ره‌مه‌کان بکه‌ونه ده‌ست کورد خۆی و جوور و چه‌ندیتی به‌ره‌مه‌تێن له‌ هه‌موو بواره‌کاندا ئازادیه‌ی که ته‌واوی ده‌بیت و سانسۆره‌کان یان نامتێن یاخود زور که‌مه‌بنه‌وه (ئه‌م پرسه‌ نه‌ک بووه هۆی دا‌بنکردنی ئاسایش، به‌لکو دهره‌تیه‌ی خولقاند تاكو كورده‌کان له‌ هه‌ولێ سه‌قامگیرکردنی ده‌سته‌لاتی خۆیاندا بن. کورده‌کان به‌ دامه‌زراندنی ته‌له‌فزیۆنی کوردی و به‌ره‌مه‌تێنانی فیلمی فیدیۆی، به‌که‌مین قوناغیان بۆ به‌ریلاوترکردنی ئاماده‌کردنی به‌ره‌مه‌ی دیداریدا بری.) (سینا، ۲۰۱۸، ل ۱۲۴)، به‌تایبه‌ت بۆ به‌ره‌مه‌ هونه‌ری و که‌لتورییه‌کان، ئەمه‌ش واده‌کات که سینه‌ما به‌جوریک تر خۆی دهرخات له‌م پارچه‌یه‌دا و به‌ته‌واوی بکه‌وته‌ ده‌ست هونه‌رمه‌ندی کورد، چونکه به‌ش و به‌رپوه‌به‌رایه‌تی تاییه‌تمه‌ند له‌ شاره‌کاندا هاوشان له‌گەڵ هونه‌ره‌کانی تر و لایه‌نه‌کانی تری ژیان، تاییه‌ت به‌ سینه‌ماش دروست ده‌بن و حکومه‌ت وه‌ک ئەرکیکی کلتوری به‌رپوه‌یان ده‌بات و له‌ سه‌ره‌تادا له‌ پنا که‌ناله‌کانی ته‌له‌فزیۆندا ئەرکی به‌رپوه‌بردن و به‌ره‌مه‌تێنانی به‌شیک فیلمه‌کان ده‌گرته‌ ئه‌ستۆی خۆی. ئەمه‌ ده‌بیت هۆی سه‌ره‌له‌دانی فیلمه‌ کوردیه‌کان، ئەگه‌رچی له‌ سه‌ره‌تاوه‌ زۆریه‌ی ئەو فیلمانه‌ی که به‌ره‌مه‌ده‌هاتن فیلمی کورت و فیدیۆی بوون و زیاتر تاییه‌ت بوون به‌ که‌ناله‌کانی ته‌له‌فزیۆن له‌ رووی به‌ره‌مه‌تێنانه‌وه، به‌لام بۆخۆی ریگا خۆشکه‌ر بوو بۆ دهرکه‌وتنی هونه‌رمه‌ندانی دیار و به‌رچاو له‌ بواری فیلم و فیلمسازی دا له‌ هه‌موو ره‌گه‌ز و پێکه‌ینه‌ره‌کانی ناو فیلمیکدا، پێکه‌وه هونه‌رمه‌ندانی کورد به‌پێی دنیا‌بینی و شاره‌زاییان له‌ سینه‌مادا واقعی کۆمه‌لایه‌تی و سیاسی و کلتوری و نایدیای خۆیان بۆ ده‌وره‌به‌ره‌که‌یان، فیلمه‌کانیان به‌ هه‌ردوو جووره‌که‌ی واته‌ به‌لگه‌نامه‌ی و درامی دروسته‌که‌ن. ئیتر لێه‌وه هونه‌رمه‌ندی سینه‌ماکار و دهره‌ینه‌ره‌ کورده‌کان له‌ هه‌ولدا بۆ دۆزینه‌وه‌ی شوناسیک له‌ نیو سینه‌مادا که تاییه‌تمه‌ندی و دنیا‌بینی خۆیانی تیدا چی بکه‌نه‌وه. له‌گەڵ ئەوه‌شدا زۆریه‌ی بابه‌ته‌کانی ناو فیلمه‌کانی ئەم قوناغه‌ دهریاره‌ی نه‌هامه‌تی و کاره‌ساته‌کانن که به‌سه‌ر کوردا هاتوون، واته‌ لێه‌دا هونه‌رمه‌ند و دهره‌ینه‌ری کورد زیاتر به‌ره‌و جوریک له‌ خۆ نمایشکردنه‌وه‌ی ئازاری نه‌ته‌وه‌که‌ی ده‌چیت (فیلمه‌کانیان جوریک له‌ قالبی سیاسی وهرده‌گرن و ده‌یان‌ه‌وت ئەوه‌ی له‌ رابردوودا نه‌تواناوه‌ بکریت به‌هۆی سه‌رکوتکردنه‌وه‌ له‌ ئیستادا بکریت و بخرته‌ چوارچۆیه‌ی که سینه‌مایه‌وه، ئەمه‌ش له‌ریگای هینانه‌وه‌ی بابه‌ته‌کان بۆ سه‌رده‌می خۆی و دیسان دروستکردنه‌وه‌یان به‌شپوه‌یه‌ک که له‌گەڵ توانا و که‌ره‌سته‌ و ته‌کنیکه‌ به‌رده‌سته‌کانی بگنجیت و بتوانیت فیلمه‌کانی به‌و جووره‌ دروستبکات که خۆی ده‌یه‌وت، ئەگه‌رچی ئەم ویسته‌ بۆخۆی پر له‌ ئاسته‌نگی ته‌کنیکی چونکه له‌ ژیر ئابلقه‌یه‌کی ئابووری و که‌لتوری چرپایه‌ و به‌ ئاسانی ده‌ستی ناگاته که‌ره‌سته‌ هاوچه‌رخه‌کانی سینه‌ما، به‌لام هه‌وله‌کان و به‌ره‌مه‌کانی دهره‌ینه‌ر و هونه‌رمه‌ندی کورد شایانی ریزن، چونکه بۆخۆی بناغه‌یه‌کی به‌رچاو داده‌ریژیت، له‌م نیتوانه‌دا، فیلمسازه‌ کورده‌کان به‌ له‌به‌رچاوتری زه‌مینه‌ زه‌هنیه‌کان و هه‌روه‌ها رووبه‌رووبوونه‌وه له‌گەڵ نواندنه‌وه‌ی خراپی که‌سایه‌تی کورد له‌ فیلمه‌ پێشووه‌کاندا له‌ ئاراسته‌ی چاره‌سه‌ری ئەم کیشه‌یه‌دا، ده‌ستیان کرد به‌ دروستکردنی فیلم سه‌باره‌ت به‌ کورده‌کان... (سینا، ۲۰۱۸، ل ۲۴۱). فیلمسازی کورد ده‌یه‌وت خۆی له‌ریگای فیلمه‌وه‌ جاریک تر که‌سایه‌تی کورد به‌ شپوه‌ و ناوه‌رۆکیکی جوان و باشتره‌وه‌ دهرخات، به‌ تیچوویه‌کی که‌م په‌یامیکی گرنگ که له‌ رابردوودا لێ بی به‌ش بووه بگه‌یه‌نیت، ده‌توانین بلین له‌م قوناغه‌دا دهره‌ینه‌ری کورد ئەگه‌ر به‌ ئاگاییه‌وه‌ بوویت یاخود نااگایی به‌ تیروانین له‌ فیلمه‌کانی سالانی نه‌وه‌ده‌کانی سه‌ده‌ی رابردوو له‌ هه‌ریمی کوردستان ئەوا زیاتر له‌ ژیر کاریگه‌ری (سینه‌مای ئازاد یاخود ریالیزی به‌ریتانی) دا بووه (که بزوتنه‌وه‌یه‌کی بچوک بوو به‌لام کاریگه‌رییه‌کانی به‌هێز بوون، له‌ سالانی په‌نجاکانی سه‌ده‌ی رابردوو له‌ به‌ریتانی سه‌ریه‌له‌دا، مه‌به‌ست لێ دۆزینه‌وه‌ی نواندنه‌وه‌ی "گرنگی ژیانی رۆژانه‌ بوو" به‌جوریک که‌ دووریکه‌ونه‌وه‌ له‌ کۆتوبه‌نده‌ بازگانییه‌کان.) (جاکسون، ۲۰۰۸، ل ۱۹۳)، چونکه سینه‌ماکه‌ هه‌زارانه‌یه‌ و زیاتر به‌ فیلمی دیکۆمینتی ده‌سه‌پنده‌کات و بایه‌خ به‌و بابه‌تانه‌ ده‌دات که به‌شیک له‌ کورد و له‌ تاکی کورد به‌تاییه‌ت که‌سانی ئاسایی که‌ راسته‌وخۆ له‌ ژیر کاریگه‌ری جینۆساید و ئەنفال و کیمیا‌باراندا بوون و ئەوان خۆیان به‌ به‌شیک له‌ رووداوه‌که‌ ده‌زانی و زورچار بابه‌ته‌کان له‌ ده‌وری ئەواندا ده‌خولیته‌وه‌ و ده‌بنه‌ پاله‌وانی فیلمه‌ کوردیه‌کان (ئه‌م جووره‌ بره‌واکه‌ له‌ ته‌رکیز ده‌که‌نه‌ سه‌ر که‌سه‌ کوزراوه‌کان، مه‌رگ و خه‌ساره‌کان و جه‌خت له‌سه‌ر خراپی دۆزمنان ده‌که‌نه‌وه. له‌م جووره‌ دیمه‌نسازییه‌دا، پێداگری له‌سه‌ر چاره‌نووسی کاره‌ساتبار و ناخۆشی گروپی خۆی ده‌که‌نه‌وه، مه‌رگ و برینداربوونی که‌سه‌کان به‌رچه‌سته‌ ده‌کرته‌وه‌ و شایه‌تی و به‌لگه‌ دیدارییه‌کانی پێوه‌ندیدار به‌ گروپ وه‌ک نیشانه‌یه‌ک بۆ قوربانی بوون، پێشان ده‌دریت) (سینا، ۲۰۱۸، ل ۱۶۴)، هه‌روه‌ها گرنگی گرتنه‌کان وه‌ک جوریک له‌ حاله‌تی جوانیناسی تاییه‌ت به‌ بابه‌ته‌که‌ و نزیکی له‌ کاره‌کته‌ره‌کان و ئاشنایی کاره‌کته‌ر له‌گەڵ ده‌وره‌به‌ریدا دهره‌خات، که

ئەمەش دەبیتە راستەوخۆ پیشاندانی بابەتی مەبەست کە گری و تەنگوچە ئەمە ی زۆر کەم دەخاتە بەردەم کارە کتەر، بابەتە کە وەک بابەتییکی ئاسای تەماشای دەکریت و کارە کتەرەکان دیالوگی خۆیان دەلێن، کە ئەم کارە لەوانە یە هەژاری نووسەر و دەرھێنەر بیت لە ئاستی ھونەرینکی وەک سینەمادا کە ناتوان و یتەبیانە مەبەستە جوانیناسییە کانی پەییووست بە سینەما و فیلمە کانیان بگە یەنن لە چوارچۆیە یە کە یاماداری سینەما یی، یاخود کاریگەری ھونەری شانۆیە بەسەر ھونەر مەند و دەرھێنەرە کانی فیلمە کانەو، چونکە بە شیک بەرچاوی ئەوان لە نیو شانۆو ھاتبوو. بەلام لە گەل ئەو ھەشدا دەتوانین بلیتین جۆرێک لە مەبەستی دەرھێنەر و نووسەری فیلمەکان تەماشای دەکریت چونکە ئەو دەیەو یت بینەری ئاسای وردە وردە بەرامبەر بە فیلمی کوردی رابھێنیت و بتوانیت تا ئاستییکی باش تەماشاکەری فیلمە کە بیت و ھەم لەرێگە یەو ە بتوانیت خەیاڵ و دنیا یینی مرو ئی کورد بدو یت و ئاشنای بە شیک لە رابردوو ە کە ی خۆی بکات. وەک لە فیلمی (بە ھەشت یکی سوتاو) دا دەبینین کە سالی ۱۹۹۵ بەرھەمھاتوو ە و لە دەرھێنانی (ئاراس رەشید) ە. دەرھێنەر دەبەو یت بینەر بە رابردوو ی خۆی ئاشنا بکات بە تاییبەت کە کورد وەک قوربانییە کە سەرە کە جەنگی دوو ولات کە ئێران و عێراق و لە نیو کاریگەریە کانی ئەو جەنگە دا کۆمە لگە ی کورد ی دەستە لات تەماشاکەر و قوربانیدەرە. لێرە دا وردە وردە سینەما لە باشوری کوردستان خەریکە دەکو یتە سەر ی، بەو ی دەبەو یت کارەساتە کان بیرنە چنەو ە و بە شیک لە بونیادی فیلمە کانی خۆی لەسەر ئەنفال و ھەلەبجە بە چیرۆک و پالەوانی جیاواز درووستدە کات. راستە لەم کاتە دا فیلمە کان بە کامێرای سەر تاپی دیجیتالی و یتە دە گیر ین بەلام ئەو ە بو خۆی وادە کات کە سینەما کار یاخود ھەر کە سیک کە ئاشناییە کە مە ی ھە یە لە گەل ھونەری سینەما بتوانیت (چیرۆکە سۆزداری و ھەستە کانی خۆی و بو چوون و فەلسە فە ی خۆی دەر ی یت، و ھیچ گومان یکی شتی تیدا نییە ئەمە کاریگەری دەبیت لەسەر بەرھەم و فکری سینەما کارە نەر یتییە کان، و سینەما کاری نو ی دەخاتە سەر نەخشە ی ئەم ھونەرە کە سیمای سەرە کیان بر یتییە لە داھێنان بە کامێرای بچووی دیجیتالی و مۆتاجی دیجیتالی) (شیمی، ۲۰۱۳، ل ۲۸۴) کە ئەمەش رەنگە زیاتر بە ھۆکاری ئەو ئابلقە ئابووریە بو یت کە عێراق لەو سەر دەمە دا تییکە وتوو ە و بوو تە ھۆی ئەو ی کە ھونەر مەندان و دەرھێنەرانی سینەما یی لە کوردستان بیر لە ریکای ئاسانتر بکە نەو ە و بە تیچووی کە مەر فیلمە کانیان درووست بکەن. لەسەر تای سە دە ی بیست و یە کدا فیلمە کوردییە کان لە ھەر یمی کوردستاندا بەرە بەر رێچکە ی خۆیان دەدۆز نەو ە و بەرھەم یتان و بودجە ی فیلمە کان کە میک زیاتر دەبن، ئەو یش بە ھۆی کرانەو ی ولاتی عێراق بەرووی کۆمە لگە ی نیو دەو لە تی لابردنی ئابلقە ی ئابووری لەسەری، لەم ماو ە یە دا فیلمی بلندی سینەما یی درووستدە کر ین، و فیستیفالی سینەما یی لە شارەکاندا سازدە کر ین و فیلمسازان و دەرھێنەران دەکەونە پشیر یی لە رووی ئاستی فیلمە کانەو ە لە بواری جوانیناسی و تیگە شتن لە بابەتە کانی دەور و بەریان و بابەتی نیو فیلمە کانیانەو ە، ئەمەش وا دەکات ھەر یمی کوردستان ب یتە ناو ەندیکی گرنگی درووستکردن و نمایشکردنی فیلمە کوردییە کان بو دەرھێنەرانی پارچە کانی تری کوردستان و کوردانی دانیشتوی ئەوروپا، (ئەگەر چی ھونەری سینەما و فیلمسازی لە جیھانی ئیمە دا دیارد ە ی کە نو یتە. بەلام، جیھانبینیە کە کاریگەریشە لەسەر مرو ئی کورد، بە تاییبەت نەو ی نو ی ئەمرۆ. لە کاتیکدا، ئەم ھونەرە وەکو خۆی لە نیو کلتور و ئاگای گشتی کۆمە لدا بەتەواو ەتی جینە کە وتوو ە. جگە لەو ی ئەمە جۆرێک رێخۆشکەر نەبوو ە بو گە شە و پەرە سە ندنی سینەما ی کوردی. ھەر و ەھا، لە بەر ئەو ی سینەما نەخراو ەتە سەر تو یی فاکتەرە کانی گە شە ی کولتوری لە سیاسەتی فەرھە نگسازیدا.) (جەمال، ۲۰۲۰، ل ۱۲۸)، ھەر لەم قۆناغە دا فیلمە کان زیاتر گرنگی بە فیستیفالە نیو خۆی و نیو دەو لە تیە کان دەدەن و بینەرانی گشتی ناو خۆی ھەر یمی کوردستان و ەلا دەن ین، ئەم کاریگەر بوونە رو ئی خراپ دەگیر یت لەسەر دەرھێنەر و وادە کات تەنھا ھەوا ل و بە شداری فیلمە کە ی لە فیستیفالە کاند بەلاو ە گرنگی بیت وەک لەو ی کە بابەت و فۆرمی فیلمە کە ی دەبەو یت چی پە یامیک بگە یە نیت یاخود چۆن ئەو پە یامە بگە یە نیتە بینەرە کە ی، وەک بەرھەم یتەر (مەمەد ئە کتاش) دەل یت (دەرھێنەری کورد ھە یە، فیلمی کوردی ھە یە، بازاری سینەما ی کوردی نییە، ئەمرۆ لە کوردستان کە فیلم بەرھەم د ی ھەر کەس چاوی لە فیستیفالە، خە لک دەب ینی بە ھەمە نی قوبادی فیلمی بەرھەم یتاو ە، کاتیک ئەو دەچ یتە کان یان فیستیفالی سان سباستیان، یان کوردستان تیفی ھەوا لیک لەسەر فیلمی شەو کەت ئەم ین لە فیستیفالی دو بە ی دەب ینی و حەز دە کا ئەو یش وای، ئەو ە ھە لە ی ھەر ە گەر ە یە، لە ھەموو دنیا کە سیک کە کاری سینەما دەکا بەر لە ھەموو شتیک لە ولاتی خۆی دەزگا و میکانیزم و سیستەمیکی سینەما دادە نی) (مەلا ھەمزە، ۲۰۱۰، ل ۶۷)، بو یە دەبینین کە فیلمە کوردییە کانی سەر تە ی سالانی دوو ھەزار زیاتر ئاراستە یان بەر و دەرو ە ی کوردستان بوو ە، و دەرھێنەران و بەرھەم یتەران ویستویان ە وەک جۆرێک لە شەرعیە تان بە فیلمە کانیان بە شداری بکەن لە فیستیفالە نیو دەو لە تیە کانی دەرو ە ی کوردستان و عێراق، کە ئەمەش ھەر چە ندە حە ق یتی شەری خۆیانە، لە گە ل ئەو ھەشدا وا دەکات گرنگی بە بینەری ناو خۆی نە دەن و تەنھا بیر لە دەرو ە بکە نەو ە، کە ئەمەش دەب یتە ھۆی لاوازیو نی بەرھەم یتان، کە وا دەکات بە شتی پیو یت داھات لە فیلمە کەو ە نە گەر یتەو ە، و ھەر و ەھا کورد وەک بینەر ئاشنای کە مەر ھە بیت دەربارە ی فیلمە کان، و تەنھا لە چاوی فیستیفالە کانەو ە ئاشنای فیلمە کوردییە کان دەب یت و ئەمەش کاریگەری نەر یتی دادە نیت لەسەر تیروانیی کورد دەربارە ی دەرھێنەرە کان، چونکە ئەوان لە چاوی کەسانی دەرو ە ی کوردەو ە بە دەرھێنەران ئاشنا دەبن و تەماشای کارە کانیان دەکەن، واتە ھەر چی زۆر تر و باشتەر و بە ئەنجامی باشتەر و ە فیلمە کان لە فیستیفالە کان ب یتە دەرو ە ئەو دەرھێنەرە باشتەر تەماشای دەکر یت لەلای بینەری کورد، کە ئەمە دەب یت پتچەوانە بیت، چونکە دەب یت دەرھێنەری کورد یە کە مچار چاوی بینەری کوردی لە لا گرنگی بیت و ھەلو یتست و دیدگای ئەو بختە پش ھەموو شتیک، ئەمەش وا دەکات کە کاریگەری لەسەر دەرھێنەر ھە بیت چ لە رووی بابەتی داھاتووی فیلمە کە ی چ لە رووی شارەزا یی لە خواست و ویستی کۆمە لگە و کیشە کانی ناوی و خستنە رووی ئەو کیشانە بە شیوازیکی جوانیناسی ئەو تو کە بینەر بە گرنگی ەو تەماشای بکات و ھە لیسە نگ یت و کاریگەری دا ب یت.

۲_۲_ ده‌رهینه‌ری کورد و ریچکه‌گرتن

قوتابخانه‌کانی ده‌رهینه‌ری جیهانی به شیوه‌یه کی روون کاریگه‌ریان هه‌بووه سه‌ر ئایدیا و ئاکتەر و سیناریۆو روانگه‌ی گشتی ده‌رهینه‌ر، به‌هۆی ته‌ماشاکردنی فیلمه‌ کوردیه‌کان ده‌توانین ب‌لین دیدگای ده‌رهینه‌ره‌کان که باگراوندی زانستی و خویندنه‌وه و ئایدیان زیاتر نزیك ده‌بیته‌وه له قوتابخانه‌ی واقعی، که زۆر شاره‌زایانه له درووستکردنی فیلمدا ده‌چیتته نیو بناغه‌ی فتریبوون و خۆی له ناخی هونه‌رمه‌ندانان سینهما‌دا ده‌چینیت. ئەوه وایکردوووه که ده‌رهینه‌رانی کورد خۆیان به به‌رپرس بزانیان به‌رامبەر به میژووی سینهما‌ی کوردی که ده‌بیته‌وه ئه‌رکیتیک له‌سه‌ر شانیان بۆ گواستنه‌وه‌ی ژبانی راسته‌قینه‌ی کورد له کوردستانی عێراق. به شیوه‌یه‌ک که واقعیانه‌ بواره‌کانی کات و شوین و جل و به‌رگ و دیالۆگ ده‌رخه‌ن و نمایشی بکه‌ن، هه‌ر ده‌رهینه‌ریک به‌ده‌ره‌نیه‌یه له کاریگه‌ری دۆخی گشتی، وه‌ک دۆخه‌ کۆمه‌لایه‌تی و کلتوری و ئابوو‌ریه‌یه‌کان، و پاشان دۆخی گشتی سیاسی کورد که وایکردوووه ته‌وه‌ی فیلمانه‌ به‌جۆریکی جیاواز ئاماده‌ بکرتن بۆ نمایش (به‌دئلیلییه‌وه‌ی فیلمه‌ سینهما‌یه‌یه‌کان ره‌نگدانه‌وه‌ی کلتورن، ئه‌گه‌ر مه‌به‌ستمان له کلتور: شیوازی ژبان، و به‌ها‌ باوه‌کانی نیو کۆمه‌لگه‌ بیت، ئه‌وا مه‌ودای ئه‌و کاریگه‌ریه‌یه له چ‌ری و قوتی ئه‌و فیلمانه‌دایه که ده‌رهینه‌ران درووستیان ده‌که‌ن و خاوه‌ن هۆشیاری و تیگه‌یشتنی جیاوازان، ته‌نانه‌ت به‌وه‌ به‌شه‌ واقعیه‌ی وینه‌شه‌وه‌ که هیچ سینهما‌کاریک ناتوانیت به‌سه‌ریدا تپه‌ریت، هه‌تا ئه‌گه‌ر به‌شیه‌ویت خۆی له کۆمه‌لگه‌ی دابیریت) (الفقی، ۲۰۲۰، ل ۸۸)، له‌م روانگه‌یه‌وه‌ درووستکردنی هه‌ر جۆره‌ فیلمیکی کوردی ده‌که‌وتته‌ سه‌ر ئاستی رۆشنی‌ری ده‌رهینه‌ران و هه‌ر ده‌رهینه‌ریکیش توانای درووستکردنی فیلمه‌ که‌ی له باگراوندی رۆشنی‌ری خۆی و له تیگه‌شتن و خویندنه‌وه‌ی بۆ کۆمه‌لگه‌وه‌ دیت، چ‌ه‌ند خویندنه‌وه‌ و تیگه‌شتن و بۆچوونی ده‌رباره‌ی کۆمه‌لگه‌ که‌ی خۆی له بواری سیاسی و ئابوو‌ری و کۆمه‌لایه‌تی‌وه‌ زۆریت ده‌بیته‌ پش‌تیا‌یه‌ک بۆ درووستکردنی فیلمیکی، نه‌ک جۆریک فیلمی ئاسایی به‌لکو فیلمیکی به‌نرخ که دوا‌رۆژ هه‌لگری ئایدیایه‌کی جیاواز و به‌نرخ بیت بۆ کۆمه‌ل، چونکه فیلم له‌بهرته‌دا ده‌بیته‌ به‌لگه‌یه‌ک که هه‌لگری کلتور و رۆشنی‌ری و جل و به‌رگ و هه‌لسوکه‌وتی که‌سه‌کان و پیناسه‌ی ئه‌و شوین و کاته‌ی که تپیدا وینه‌ی گیراوه، ئه‌مه‌ش زۆر گرانه‌ بۆ ده‌رهینه‌ریکی ب‌ باگراوند، له‌به‌رته‌وه‌ی به‌رپرسیاریتی ده‌رهینه‌ر به‌رامبەر کۆمه‌لگه‌ی قورسه‌، چونکه به‌رپرس ده‌بیت به‌رامبەر بینه‌ر و میژوو. (کاره‌که خراپتر ده‌بیت کاتیک چاره‌سه‌ره‌ فکری_ هونه‌ریه‌یه‌ که له نیو خۆیدا ده‌بیته‌ بنه‌مایه‌کی سه‌ره‌کی ته‌نها بۆ جه‌ماوه‌ری فیلمه‌که‌، ئه‌وه‌ش له کاتیکدا وا ده‌گه‌یه‌نیت که له‌نیو پلان و هاوکیشنه‌ گۆره‌کاندا. له‌گه‌ل ئه‌وه‌ی هه‌ر فیلمیک پرۆسه‌ی گیرانه‌وه‌ی چیرۆکیک له‌خۆ ده‌گریت، به‌مه‌ش کۆمه‌لایه‌کی زانیاری ریزکراو و به‌یه‌ کداچووش له‌خۆ ده‌گریت، که چاره‌سه‌ره فکری_ هونه‌ریه‌یه‌ که‌ی له‌ ده‌رپینی ناوه‌رۆک و قه‌باره و جۆره‌که‌ی تپنا‌په‌ریت، و له‌سه‌ر ئه‌م بنه‌مایه‌ش ته‌ماشای چ‌ه‌مکه‌ هه‌ل‌واسراوه مه‌عریفیه‌که‌ی ده‌که‌ین) (نوار، ۲۰۱۲، ل ۱۴)، درووستکردنی فیلم به‌چ‌ه‌ند قوناغیکدا تپه‌په‌ریت و ئه‌وه‌ش شتیکی ئاساییه‌ له‌ بنه‌ما و ریزمانی تایه‌ت به‌ سینهما، هه‌موو فیلمیکیش ده‌بیت چاره‌سه‌ری خۆی هه‌بیت که به‌ بیر و دیدگا کۆنترۆل ده‌کرت، و له‌ ری دوو خه‌سله‌ته‌وه‌ په‌یوه‌ندیش درووستده‌کات په‌کاتیکی ته‌کنیکی و دووه‌میان ئه‌رکه‌، بنه‌مای ئه‌مه‌ش دیدگای ده‌رهینه‌ره‌ به‌رامبەر دیدگا و روانی بینهران، که چ جۆره‌ بینه‌ریک مه‌به‌ستن بۆ ئه‌وه‌ی فیلمه‌که‌ ببین، چونکه فیلم کۆنترۆلی سیاقی پلانه‌کان ده‌کات و ده‌که‌وتته‌ ژیر هاوکیشنه‌ چ‌ه‌سپه‌وه‌کانه‌وه‌، و هه‌موو جۆریکی فیلم له‌نیو چوارچیه‌ی گیرانه‌وه‌ی چیرۆکی تایه‌ت به‌ خۆیدا، هه‌روه‌ها پیکدیت له کۆمه‌لایه‌کی له پیکداچوون و هه‌لگری کۆمه‌لایه‌کی زانیاری بۆ ئه‌وه‌ی له‌ کۆتاییدا بگاته‌ چاره‌سه‌رکردنی گشتی ئه‌و ئایدیایه‌ی که ده‌یه‌ویت بیگه‌یه‌نیت، ئه‌مه‌ش له‌ چوارچیه‌ی ده‌رپینی تیگه‌شتنی په‌رچدانه‌وه‌ی واقعی ناوه‌رۆکی فیلمه‌که‌ ده‌رناچیت، (هونه‌ری فیلمی سینهما‌ی سه‌ره‌تا رووکاری خۆی درووستده‌کات، ئه‌گه‌ر کامی‌را و که‌ره‌سته‌ میکانیکی‌یه‌کانی به‌ ته‌نها جیه‌نیلت ده‌سته‌وه‌ستان ده‌بیت له درووستکردنی هه‌ر جۆره‌ وه‌م‌تیکدا، چونکه پ‌یوستی به‌ ده‌ستپه‌ردانی درووستکه‌ری فیلمه‌که‌ هه‌یه‌ به‌ هه‌موو کارامه‌یه‌یه‌ ته‌کنیکی و هونه‌ریه‌یه‌کانیه‌وه‌) (ستیفنس، ۱۹۹۳، ل ۳۹)، له‌م روانگه‌یه‌وه‌ له فیلمی کوردیدا کۆد و ئامازه‌ی جیاواز ده‌بینن که ئه‌مه‌ش تایه‌تمه‌نده‌ به‌ زانستی سیمپۆلۆجیا، وه‌ک دیالۆگه‌کان به‌ زمانیکی تایه‌ت (زمانی کوردی)، یاخود جلوه‌رگ که ده‌ستنیشانی جۆر و ئاستی کۆمه‌لگه‌که‌ ده‌کات له‌گه‌ل‌یشیدا شوین و کات دیاری ده‌کات، له هه‌ندیک حاله‌تی تایه‌تیشدا ده‌بینن وه‌ک سه‌ما و هه‌له‌په‌رکی یاخود رووداویکی ئه‌و کاته‌، که‌واته (ئه‌و زانیاریانه‌ی که له فیلمی سینهما‌یه‌وه‌ وه‌ریانده‌گرتن ته‌نها زانیاری سینهما‌ی نی، به‌هۆی ئه‌وه‌ی که فیلم په‌یوه‌ندی به‌ جیهانی راسته‌قینه‌وه‌ هه‌یه، و ئه‌گه‌ر بینه‌ر نه‌گه‌یه‌نیت ئاستیک که جیاوازی له‌نیوان ئه‌م شت یان ئه‌و شتیان بکات له‌ نیو شته واقعیه‌کانی ده‌روبه‌ری خۆی ئه‌وا فیلمه‌که‌ خاوه‌ن تیگه‌شتنیکی روون نییه‌، و ئیتر چۆن ده‌بیته‌ ئامازه‌یه‌ک بۆ پیکه‌اته‌ی جیاواز له‌ په‌له‌ی رووناکی سه‌ر سکرین) (لوتمان، ۱۹۷۹، ل ۶۰)، ده‌توانین ب‌لین ده‌رهینه‌ره‌کانی کوردستان ئه‌م ئایدیا و فکر و زمانه‌ سینهما‌یه‌یان خستووته‌ ناو فیلمی کوردی، که ئه‌مه‌ش سیمایه‌کی تایه‌ت به‌ که‌سایه‌تی‌یه‌کانه‌، (گرنگی سینهما له‌وه‌دا نییه‌ که وینه‌ی جولاری ره‌نگدار ده‌خاته‌ پ‌یشچاو، ئه‌وه‌ش نا که توانای فریودانی به‌ واقع و حه‌قیقه‌ت هه‌یه، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا سینهما تایه‌تمه‌ندیه‌کی تری هه‌یه، تایه‌تمه‌ندیه‌کی که تا راده‌یه‌ک له‌ شانۆشدا بوونی هه‌بووه، به‌لام به‌ هینده‌ی ئه‌و کاریگه‌ریه‌یه‌ نا که له سینهما‌دا هه‌یه، تایه‌تمه‌ندیه‌یه‌ که وا له بینه‌ر ده‌کات هه‌ستبکات که ته‌ماشای ئیستا ده‌کات، ئه‌وان وا ده‌زانن که رووداوه‌کان ئیستا له‌سه‌ر سکرین له پ‌یشچاویان روودده‌ن، به‌ شیوه‌یه‌کی په‌سه‌ن بۆ ئه‌و فیلمانه‌ی که رووداوه‌کانیان باسی ئه‌م سه‌رده‌مه‌ ده‌که‌ن، یان هه‌لگری چیرۆکیکن که رووداوه‌کانی ده‌گه‌رینه‌وه‌ نیو میژوو یاخود له داها‌توو ده‌کۆلنه‌وه‌). (مدانات، ۲۰۰۷، ل ۹)، جاریکی تریش که ده‌لێن ده‌رهینه‌ری کورد ئه‌و که‌سانه‌ن که هه‌لگری بیر و ئایدیا و باگراوندی رۆشنی‌ری و هه‌لگری کیشه‌کانی کۆمه‌لگه‌ن و زۆریه‌ی کیشه‌کانی کۆمه‌ل به‌ شیوه‌ی درووستکردنی فیلمی سینهما‌ی ده‌ره‌به‌رن که پ‌ی ده‌لێن فیلمی کوردی، هه‌ر په‌رچدانه‌وه‌یه‌ک که کاریگه‌ری هه‌بیت له‌سه‌ر ده‌رهینه‌ره‌که‌ له‌نیو فیلمه‌که‌ ره‌نگده‌داته‌وه‌، ئه‌مه‌ش به‌هۆی ئه‌وه‌ی که چ‌ه‌ند ئه‌و ده‌رهینه‌ره‌ کوردانه‌ پابه‌ندن به‌ رۆشنی‌ری سینهما‌ی جیهانی له بواری بینین و خویندن و په‌یوه‌ست بوونیان پ‌یوه‌ی. ئه‌وه‌ش زیاتر ره‌نگدانه‌وه‌ی سینهما‌ی ریا‌لیزمه‌، (مه‌به‌سته‌که‌ش ل‌یره‌دا په‌یوه‌ست نییه‌ به‌ شه‌فافی و بیتلایه‌نی یاخود سینهما‌یه‌ک که وه‌ک ئاوتنه‌ ره‌نگداته‌وه‌، به‌لکو چ‌یر ریا‌لیزم له‌ ناخه‌وه په‌یوه‌ ده‌کرت له‌ ریگه‌ی خود ده‌رپ‌ینیکی چ‌یره‌وه‌ تا نه‌په‌ری و گه‌ران به‌ شوین فۆرمیک که زمانی سینهما‌ی به‌ شیوه‌یه‌کی فراوان ده‌وله‌مه‌ند بکات، (پ‌یدال، ۲۰۰۴، ل ۶۳۹) له‌م روانگه‌یه‌وه‌ ده‌رهینه‌رانی کورد له‌نیو فیلمه‌کانیاندا ئازاد ده‌بن و به‌ ئازادی بۆچوون و ئایدیاکانیان ده‌گه‌یه‌ن له‌ ری فۆرمیکه‌لی جیاواز، هه‌روه‌ها کاریگه‌ریان ده‌بیت له‌نیو کۆمه‌لدا، یاخود کیشه‌کانی کۆمه‌ل و که‌لتوری کوردی بیگه‌یه‌ننه‌ نیو کۆمه‌لگه‌کانی ده‌روه‌وه‌ و ئاشنای بکه‌ن به‌جیهان، ئه‌مش به‌ پشتبه‌ستن به‌ تیگه‌شتن و خویندنه‌وه‌کانی خۆیان بۆ واقعی ژبانی نیو کوردستان و

کاریگریه پامیاری و کۆمه لایه تی و که لتوریه کان به گشتی له نێو کۆمه لدا و دووباره دارشتنه وهیان له نێو فیلمدا، ئەمەش وهک کاریگریه بوون به قوتابخانه و رێبازه جیاوازه کانی ریا لیزم دهرده که ویت که له نێو فیلمه کانی ئەم قوتابخانه یه دا دهرده که ویت و ده بینه تی زۆریه ی فیلمه کان هه لگری کیشه کانی کۆمه لگان و ناستی ژیا نی که سه کان روون ده که نه وه و ئە کته ره کانیش وهک به شیکێ دانه براو له کۆمه ل دهرده که ون، ئەمەش تابه تهمه ندییه که که ره نگه داته وه له فیلمی واقعی دا، (بۆ پیکه یێانی وینه پیوستیمان به توخمه وینه ییه کانه، که وینه ش له هه ندیک مه ودا ی چه قی کوری دیاری کرا ودا به ده ست شتواندنیکی ناچار یه وه ده نالینیت، که ئە و شتواندنه ش هه می شه بێ تاوان و له خۆ وه نییه. له گه ل ئە وه شدا ئەم ناساندنه پشتگیری له تیوریه ریا لیستیه کان ناکات، به لکو ده یان خاته نیو جۆریک له گفتو گو وه.) (فینتورا، ۲۰۱۲، ل ۲۴)، دهره یێنه ره له دروو ستکردنی فیلمی سینه ما یی دیمه نی جیاواز به کار ده هینیت، ئەمەش له سه ره بناغه ی دروو ستکردنی فیلمی سینه ما ییه چونکه پیوسته پیکه یێنه ره وینه ییه کانی وهک مه ودا ی سه رجا وه کان به کاریه یێن به مه به سی دروو ستکردنی شتیکێ به واتا و به نه خ، له به ره وه ی فیلم هه می شه پیوسته واتایه ک به خشیت، وهک جۆریک له پرسیا ر و وه لام که له هه ندیک حاله تدا پیوستی به روونکردنه وه یه، له زۆر حاله تیشدا پیوست به روونکردنه وه ناکات چونکه وینه که خۆ ی با سی خۆ ی ده کات (ده کری ت بینه ره له وه تیبگات که دهره یێنه ره ویستوه یی چی بلیت یا خود به پیچه وان وه به هه له تیبگات. بینه ره به پی ناستی سه رنج و ناستی چی ژ و په رو ره ده و رو شنیری و بۆ چوونه ئە خلاق و سیاسی و کۆمه لایه تی و دیدگا تابه ته کانی، ده توانیت له نیو خودی وینه که دا واتای زۆر و هه مه چه شن بینه تی) (مارتن، ۲۰۱۷، ل ۳۴)، ئەمەش دا هینانی دهره یێنه ره بۆ ته وه ی بکه ویته ناو جۆریک له گه نگه شه و گفتو گو ی دیالیکتیکێ له گه ل بینه ره که ی، ئەم گفتو گو یه مه ودا یه ک ده دات به بینه ره تا وه کو فیلمه که هه لسه نگینیت له و کاته ی که به راوردی ده کات له گه ل جۆری ژیا نی خۆ ی دا، ئەمەش ده که ویته سه ر چۆ نیه تی پيشاندانه وه ی توانا کانی خۆ ی وهک دهره یێنه ره له نیو فیلمه که ی دا، له وه ی که ئایا تیبگه شتی بۆ واقعه که ی چۆ نه و ئە و واقعه ش چۆن ره نگیدا وه ته وه له فیلمه که دا به شتوه یه کی هونه ری، چونکه هونه ر فراوانتر و گشتگیر تره له کۆمه لگا، فیلمی سینه ما یی هه می شه توانا ی ئە وه ی هه یه بگاته ده ست هه مو وان، له به ره وه ی به ته وا ی که ره سه ته ی ئا گای مرۆ ف به کار ده بات، ئە وه ش به واتای ئە وه دیت که له په نا زما نی گێرانه وه و نوو سرا ودا خۆ ی نزی ک ده کاته وه له وینه و جو له و ده نگه کان و له رینگه یانه وه په بو هندی له گه ل ته وا ی مرۆ فایه تی دا ده به ستیت. (رابجیر، و شیریر، ۲۰۱۸، ل ۲۴۳)، هونه ری سینه ماش له و جۆره هونه رانه یه که شته کان به فراوانی وه ره گری ت و له ناستی ئای دیا و یرو با وه ردا کار ده کات و هه موو جۆره خه یالیکێ تیدا چی ده بی ته وه. سه ره که وتووترین جۆری خه یال له لای دهره یێنه ری کورد و له نیو فیلمه کوردیه کاند ئە و خه یاله یه که پی ده لێن خه یالی ریا لیزم، که هه له یێن جراوی واقعی ناو کۆمه لگه یه به دیدیکێ تاکه که سیانه و با وه ر و ئای دیا ی خودی دهره یێنه ره، که ژیا نی تاکه کان و کۆمه لگه تیدا ره نگه داته وه. وهک ئە و دهره یێنه رانه ی که با س له ژیا نی کۆمه لگه به گشتی و کاریگریه کۆمه لگه و تاکه کان به سه ره یه کتر وه له فیلمه کانیاندا ده کهن، ئە و دهره یێنه رانه ش هه ره به کیک به جۆریک کاری کرد وه و جیاوازی خۆ ی دهرخستوه، ئەمەش بو وه ته هۆ ی دهرکه وتی شیوازه جیاوازه کانی فیلم و دهره یێنه ره جیاوازه کان.

به شی سینیه م

فیلمی (هه زار و یه ک سیو) دیدگایه کی هیمایه ریا نه بۆ واقع:

فیلمی کوردی (۱۰۰۱ سیو – ۱۰۰۱ Apples) به شداری له چوار فیستیفا لی نێوده وه له تی کرد وه و بو وه ته برا وه ی دوو خه لات (خه لاتی با شترین فیلم له فیستیفا لی به لگه فیلمی رۆما) و (خه لاتی با شترین فیلمی به لگه نامه یی له فیستیفا لی نێوده وه له تی فیلمی ده وک). ستا فی ئاماده کردنی فیلمی دیکۆمینتی بلندی (هه زار و یه ک سیو) بریتین له: نووسین و دهره یێنه ر: ته ها که ریمی، وینه گر: میهدی نازادی، ده نگه لگر: ئە ره ستوو مه فاخری، مونتاژ: هه ردی قادر، ده نگدانه ر: ئارش ره سا فی، یاری ده ده ری دهره یێنه ر: کارزان کار دۆزی، به رپوه به ری به ره م: سه یوان سه عیدیان، فۆتو گرافه ر و یاری ده ده ری به ره م: ئەوین شه ریفی، راولێرگار: عومه ر محمه د، یاری ده ده ری وینه گر: گه یلان ئە حمه د، پۆسته ر: رووناک ره سوو لپوو ر، به به شداری دهره یێنه رانی ئە نفال: فه ره ج، عه بدو القادر، هاشم، که ریم و ئە بابه کر، گێرانه وه: فه ره جی تۆ پخان. به رپوه به ری را گه یاندنی گشتی: هاو ری که ریمی. به ره مه یێنه ر: کۆمپانیای (ئاوا میدیا) و ته ها که ریمی و به هاو کاری به رپوه به ریا نه تی رو شنیری گه رمیا ن و وه زرا هتی کاروباری شه هیدان و ئە نفال کرا وان

۱- چیرۆکی فیلم

ته نه ا (۱۳) که س توانیا ن به برینداری له شالوا ه کانی ئە نفالدا رزگاریا ن ببیت. له کاتی کدا ئە وان شایه تی ئە و تاوانه گه وره یه بوون. سێ که س له م (۱۳) شاهیده ئیستا له ژیا ندان نه ماون و ته نیا (۱۰) شاهید زیندوو ن و فیلمی (هه زار و یه ک سیو) چیرۆکی ئە وان بۆ بینه ره ده گێریته وه، ئە وان پیا ن وایه ئە و روژه ئە رکیان ته واو ده بیت که کۆ ی به کاره یێنه رانی ئینته رنیت له دنیا دا ئە و وشه یه یان سێرچ کرد بیت. کاری دوو هه میا ن ئە وه یه که هه ر سا لیک، هه زار و یه ک سیوی میخه کریژ بێ رن بۆ ئە و ولاتانه ی که راسته وخۆ یان ناراسته وخۆ به شداری بوون له تاوانی ئە نفالدا، یا خود بیده نگ بووان له ناست ئە و تاوانه گه وره یه ی مرۆ فایه تیدا. ئە وان بۆ یه که مجار و له م فیلمه دا هه زار و یه ک سیو ده نی رن بۆ شاری هه زار و یه ک شه و واته (شاری به غدا)، که بریاری ئە و تاوانه ی لیدرا و ... وهک په یامیک بۆ بیرنه چوونه وه و ناستی و دووباره نه بوونه وه ی.

۲- ریا لیزی هیمایه گری و شیکردنه وه ی فیلمی (هه زار و یه ک سیو)

کاتیک ده لێن سینه ما هونه ری واقعه ئە و به شیکێ گزنگ له گواستنه وه ی واقع له رینگای هیمایه و گوزارشته هیمایه کانه وه ده بیت و دهره یێنه ر پشت به و هیمایانه ده به ستیت بۆ ده و له مه مند کردن و گه یاندنی په یامی گشتی فیلمه که ی، دروو ستکردنی ئە و هیمایانه ش هه روا

له خووه نيبه و دهبيت دهرهينەر ئاگاداری چۆنيه تي به کارهينانيان بيت له نيو فيلمه کهدا (له ريگای واقعهوه ره مزه کان به شيويه ک هه لدههينجرتين که نه و هيمایانه به لایه ني که مه وه واقعي ماددی خويان له دهست نه دن نه مهش به ني گه رانه وه بو رووتکردنه وه يا خود هيمایا رووته کان له به سنه وهی هوکار و بابته له گه ل واقعا) (ثامر، ۲۰۱۶، ل ۱۳۹) مادام نه م شيوازه قوتابخانه يه پشت به واقع ده به ستيت و دهيه ويت له ريگای به هيماکردنی واقعه وه بابته کان بگوازيتته وه نه و دهرهينەر هه م له لایه ني بابته يه وه واقع ده کات به هيمایا هه م له رووی فۆرمه وه، چونکه دوا جار دهرهينەر به م هيمایانه دهيه ويت واقع به شيويه يه کي جوانناسيانه ی نوئ پيشان بداته وه و ريچکه ی خو ی له فيلم و سينه مادا به جوړيکي نوئ بدوژيتته وه، نه م هيمایانه ش له فۆرمی فيلمه کهدا به نمونه له گوشه ی کاميرا يا خود قه باره ی گرته کانه وه دهستان ده که ون، يا خود کاربکه ري موزیک دروستی ده کات يان که رهسته يه کي به کارهاتوو له نيو فيلمه کهدا جا چ ديکور بيت يا خود هه ر که رهسته يه کي تر، نه مهش به ئامازه دان به هيمایه کي دياربکراو يا خود چه ند هيمایه ک که ده کریت دهرهينەر به مه به ست له نيو فيلمه کهيدا دروستيان بکات و نمايشيان بکات (به شيويه يه کي گشتي به کارهينانی هيمایا له فيلمدا پيکديت له گوړيني شتيک يان جو له يه ک يا خود رووداو يک بو نيشانه ی دال، يا خود بو ئاگای له بوونی ئاسويه ک له پشت نه و شته ی که ئاشکرا به به به رکه وتنی وینه کان پيکه وه، يا خود به هه لئبژارنی نه و هه لوئيتست و رووداوانه ی که خاوه ن تايبه تمه ندی زياتری مروفايه تين) (مارتن، ۲۰۱۷، ل ۱۲۰) که واته نه م قوتابخانه يه واقع ده کانه چه قی هيماکانی و له قالبیکی درامی وینه يدا بابته و په يامه کانی ده خاته سه ر په رده ی سينه ما و ده يگه يه نيته بينه ر، نه رکی بينه ريش نه وه يه نه و هيمایانه بشکينيت و له زهن و بيري خویدا ليکدانه وه يان بو بکات و تيان بگات و به باشی هه ليان به سنگينيت بو نه وه ی به دنيا بينيه يه کي نوئيه ته ماشای دهور به ره که ی و له رووداوه کانی ده وری خو ی تيبگات.

ده بينن دهرهينەر له ربي هيماکانه وه واقع جاريکي تر به رجه سته ده کاته وه، که ده توانين بلين نه مه کاربکه ري بوونه به (رياليزمی هيماکه ري) به و تيبگه شتنه ی که، (هيماکان شتگه ليکی دهره کين، پيدراوی راسته وخو ن که راسته وخو له گه ل ژيريماندا له په يوه نديان، به لام نه م شتانه وه ک بوونی سه ربه خو ی خويان وه رنا گيرين، به لکو به و اتای فراواتر و گشتگيرتر وه رده گيرين. پيوسته هيماکان ديارى بکه ين بو: و اتا و دهره بين. و اتاکان په يوه ستن به نيشاندان يا خود بابته وه، که ناوه روک چون دنونين. دهره بينه کانيش بوونیکي هه سته وه ريانه يا خود له شيويه وینه يه کدان.) (هيغل، ۱۹۸۶، ل ۱۱) به م ريگايه ش دهرهينەر هه ولده دات جوړيک له کو د و مامه له ی جياواز به کاربهنيت له فيلمه کهيدا به وه ی که واقعيک هه يه و نه و دهيه ويت به ريگايه کي جياواز تر بيگريته وه، ئايدیا و تيبگه شتن و روانيني خو ی و خه يالی جوانناسيانه ی خو ی تيبکه ل بکات، باسکردنی رووداوه کان له لای که سانی ئاسايه نه وان ده بنه پالوه ان له فيلمه کهدا، نه مهش و ده کات که فيلمه که ته نها نه نيته فيلمیکی درامی به لکو به کاربکه ري بوون به رووداو يکي ده سته جهمی که به سه ر گه لي کوردا هاتوو، دهرهينەر هه ولده دات فيلمه که تيبکه له يه ک بيت له درامی و ديکومينتاری و بيته فيلمیکی ديکودرامی، چونکه به شپيکي گرنگ له فيلمه که ئايدیا و تيبگه شتنه کانی دهرهينەر سه باره ت به رووداوه که ده يانه پيشه وه، که دهرهينەر (ته ها که ريمي) تيبدا هه ولی کو مه ليک له وکه سانه دهره خات که له کاره ساتی نه نفال رزگار يان بووه و ئيستا ده يانه ويت هه زار و يه ک سبو ميخه کرپژ بکه ن و وه ک نيته يکي ئاشتيخوازانه و ليپورده يانه بیده نه دم رووباری ديچله به ره و ناوچه کانی ناوه راست و باشووری عيراق. سبوی ميخه کرپژ له نيو فيلمه کهدا وه ک هيمایه کي کورده واری و که لتوری کوردی ده نيته بابته نيو فيلمه که، چونکه وه ک ئاشکرا به که سبوی ميخه کرپژ هيمایا ئاشتی و يه کتر قبولکردنه له نيو که لتوری کورديدا، و وه ک که رهسته يه کي که لتوری که گه لي کورد له سه ري کوکن به کارده هينيت، چونکه به چه ند ديمه نيکي جياواز ده بينن که سيوه کان به سه ر نه و مالانه دا دابه شده کرين که که سوکاری نه نفالن و هينده ی که سه نه نفالکراوه کان يان سبویان پي ده به خشن بو نه وه ی ميخه کرپژ يان بکه ن. له گه ل نه وه ی نه م فيلمه پيکه اته يه کي چيروکي فيلمی ديکومينتاری هه يه، به لام نه و هيمایانه ی که خراونه ته نيو فيلمه که بوخو ی ئامازه ن بو نيته يک له ره وتی ژيانی کوردستانيان و به ريگای ئاوی ده گوازيتته وه بو ناوچه کانی تری عيراق. هه ر له ناو نيشانی فيلمه که وه ته ماشا بکه ين که (هه زار و يه ک سبوی)، تیده گه ين که دهرهينەر به وه رگرتی ناوی چيروکه کانی (هه زار و يه ک شه وه) دهيه ويت ديسان ئامازه يه کي نوئ بنياد بنيت دهره ياری تاوانی نه نفال، که نه گه رچی له وئ (شه هره زاد) کاره کتري سه ره کي و گيره ره وه ی چيروکه کان له هه زار و يه ک شه وه دا، و ده کات پادشا (شه هريار) بوچوونی بگوړيت و چيتر ژنان نه کوژيت له پينا و مانه وه يدا چيروک ده خولقنيت. به لام له نيو فيلمی (هه زار و يه ک سبوی) کاره کتريه کان ماونه ته وه و چيروکه کان يان دنه رنه شاری به غداد (شاری هه زار و يه ک شه وه) و وه ک شایه ديک و بريادر له روودانی کاره ساتی نه نفال ده يناسين. له گه ل نه وه شدا به کارهينانی ئامرازی ئينته رنيت بو ناساندنی نه م تاوانه له جيهاندا، وه ک نه وه ی که نه کتريه کان ده يانه ويت که کو ی به کارهينهرانی ئينته رنيت به دوا ی تاوانی نه نفالدا بگه رين. ليره دا دهرهينەر دهيه ويت کاره ساته که به جيهانی بکات چونکه وه ک له گرته ی نزيک Close Up مونيته ري کو ميپوته ره که ده بينن که به زماني ئينگليزی نامه يه ک دنووسريت، به و ئامازه يه دهيه ويت نه وه دهره يخات که ئينته رنيت ريگايه کي ئاسانتره بو ناساندن له م سه رده مه ی ئيستاماندا چونکه مروفه کان هينده له نيو دنيا ی مه جازيدا هه ن و ده گه رين، هينده له نيو ژيانی راسته قينه دا نين. نه کتريانی نيو فيلمه که هه موویان که سانی نيو ژيانه راسته قينه که ن و خويان خاوه ن چيروکه که ن، به لام دهرهينەر له ريگای کو مه ليک سبوی که ميخه کرپژکراون وه ک هيمایه ک دهيه ويت جوړيک په يامی ئاشته واپی و ليپورده يی بو نه وانه ره وانه بکه ن که له خوارووی جوگرافياکه ده زين، به مهش ده لين ئيمه ی قوربانی هيچ کاتيک کيشه يه کمان له گه ل ئيوه نيبه، به لکو کيشه مان له گه ل نه و جوړه بيرکردنه وه يه هه يه که دهيه ويت ئيمه نه هيليت و بمانسريتته وه. کاميرا له گه ل نه وه ی هه ستيکی تو ماريمان پي ده به خشيت له وه ی که راسته وخو ده چيته به رده م که سه کان و ده ياندونيت و قسه مان بو ده که ن، له گه ليشيدا سروشت ده کانه به شپيکي گرنگي فيلمه که له ريگای گرته فراوان و گه وره کانيه وه، به مهش دهيه ويت کاره کتريه کمان به خويان و دهوره به ره که يانه وه بناسين و تيبگه ين که چون و له کويدا ده زين، زماني کاره کتريه کان زمانیکی ساده ی گشتييه و هه مووان ده توانن به باشی تبي بگن و هيچ زياده رويه کي نه خراوته سه ر ديالوگه کان.

دەرئەنجامەکان

۱. قوتابخانەکانی دەرھینانی سینەمایی بە کاریگەری شیواز و قوتابخانەکانی تری ئەدەب و ھونەر لەنیو سینەمادا سەھەڵدەدەن، ئەوێش لە ئەنجامی لە چوارچۆیە گرتنی کاری دەرھینەران لە نیو تیۆرییە سینەماییەکان لەلایەن رەخنەگران و شیکەرەوانەو.
۲. قوتابخانەکانی دەرھینانی سینەمایی بە دوو ئاراستەیی سەرەکی گەشەیان کردوو ئەوانیش؛ ریاڵیزم و ئیکسپریسیۆنزم.
۳. پشیکەوتنی چەمکی دەرھینان لەنیو سینەمادا وایکردوو ئەو ھونەرە وەک ھونەرێکی سەرەکی و بایەخدار لەنیو دنیا دا بەریابووێت چی لە ڕووی ھونەری و چی لە ڕووێ پشیکەوتنەکانی سینەما.
۴. کاتیک لە ساڵی ۱۹۹۱ وە بەشیک لە کوردستانی باشوور ئازاد دەبێت، کاری سینەمایی بەرەبەر بەرەبیش دەچێت و دەرھینەران بە ھاوکاری کەننە تەلەفزیۆنییە کوردییەکان و حکومەتی ھەرێم دەتوانن ئازادییەکی بەرچاو بەدەستبھێنن لە درووستکردنی فیلمەکانیاندا.
۵. لە ھەر ولات و شوێنیک بەشیوازی تاییبەتمەندی کەلتوری و کۆمەڵایەتی و سیاسی تاییبەت بەوی ئەم قوتابخانەیی دەرھینانی سینەمایی دەرەدەکەون، دەرھینەری کورد بەم کاریگەرییە دەبەوێت رابردووێ کارەستابارەکەیی لەنیو فیلمەکانیدا بنوێنێتەو.
۶. دەرھینەری کورد لەرووی بابەت و فۆرمەوێ زیاتر پشیک بەو کارەسات و تاوانانە دەبەستێت کە بەسەر کورددا ھاتوو.
۷. دەرھینەری کورد زیاتر بۆ درووستکردنی فیلمەکانی زیاتر پشیک بە قوتابخانە ریاڵیزمەکان دەبەستێت.
۸. ریاڵیزمی ھێماگەری رەنگدانەوێ ھەبە لەنیو فیلمە کوردییەکاندا، و دەرھینەری کورد ھێماکان وەک کەرەستەییەک دادەنێت کە گەلی کورد لەسەری کۆکن و بەشیکن لە کەلتورەکەیی.

سەرچاوەکان

۱- کوردی

۱. جەمال، نەزاد. (۲۰۲). سینەما و فەلسەفە سەرەتایەک لە فەلسەفەیی فیلم. چاپی یەکەم. ناوەندی رۆشنییری رەھەند، سلێمانی. ھەرێمی کوردستان-عێراق.
۲. سینا، خوسەرۆ. (۲۰۱۸). شوناسی کولتوری و سینەمای کورد. چاپی یەکەم. وەرگێڕانی: جەمشید بەھرامی. بەرێو بەرایەتی سینەمای سلێمانی. سلێمانی. ھەرێمی کوردستان-عێراق.
۳. عەبولرەحمان، حەیدەر. (۲۰۱۸). دەرۆزەییەک بۆ رەخنەیی سینەمای کوردی. چاپی یەکەم. چاپخانەیی زانکۆیی سەڵاحەدین. ھەولێر. ھەرێمی کوردستان-عێراق.
۴. مەلاھەمزە، مەسعود. (۲۰۱۰). پرسەکانی فیلمسازی کوردی گەفتوگۆیی فیلمسازی کورد. چاپی یەکەم. بەرێو بەرایەتی سینەمای ھەولێر. ھەرێمی کوردستان-عێراق.
۵. نووسەری نیبە. (۲۰۰۷). ھەزار و یەک شەو. چاپی یەکەم. وەرگێڕانی: جەوھەر مەحمود داراغا. چاپخانەیی شفان. سلێمانی. ھەرێمی کوردستان-عێراق.

۲- عەرەبی

۶. آنبال، جی. (۲۰۰۰). المدارس الجمالية الكبرى في السينما العالمية. الطبعة الاولى. ترجمة: مي التسماني. المشروع القومي للترجمة. القاهرة. مصر.
۷. الفقي، محمد. (۲۰۲۰). السينما في العصر النيولبرالية. بدون طبعة و الجهة النشرة.
۸. بیرسون، روبرتا. (۲۰۱۰). "السينما في السنوات الاولى" موسوعة تاريخ السينما في العالم- المجلد الاول- السينما الصامتة. اشراف: جيوفري نويل سميث. الطبعة الاولى. ترجمة: مجاهد عبدالنعم مجاهد. المشروع القومي للترجمة. القاهرة. مصر.
۹. پریدال، رینی، (۲۰۰۴). خمسون عاما من السينما الفرنسية ۱۹۴۵ - ۱۹۹۵. الطبعة الاولى. ترجمة: سوزان خليل. المشروع القومي للترجمة. القاهرة. مصر.
۱۰. ثامر، رعد عبدالجبار. (۲۰۱۶). نظريات و اساليب الفيلم السينمائي. الطبعة الاولى. دار الورد الاردنية للنشر و التوزيع. عمان. الاردن.
۱۱. جورنو، ماری-تیریز. (۲۰۰۹). معجم المصطلحات السينمائية. الطبعة الاولى. ترجمة: فائز بشور. المؤسسة العامة للسينما. دمشق. سوريا.
۱۲. رابيجر، مايكل، و ھیریس-شیریر، میک. (۲۰۱۸). الاخراج السينمائي تقنياته و جمالياته. الطبعة الاولى. ترجمة: ناصر ونوس. دائرة الثقافة و السياحة (كلمة). ابوظبي. الامارات.
۱۳. روبنسون، دیشید. (۱۹۹۹). تاريخ السينما العالمية ۱۸۹۵ - ۱۹۸۰. الطبعة الاولى. ترجمة: ابراهيم قنديل. المشروع القومي للترجمة. القاهرة. مصر.
۱۴. سادل، جورج. (۱۹۶۸). تاريخ السينما في العالم. الطبعة الاولى. ترجمة: ابراهيم كيلاني، فايزكم نقش. دار منشورات عويدان. بيروت. لبنان.
۱۵. سعید، ابوطالب محمد. (۱۹۹۰). علم مناهج البحث. الجزء الاول. دار الحكمة للطباعة و النشر. الموصل. العراق.
۱۶. ستیفنسون، رالف. دوبري، جان. (۱۹۹۳). السينما فنا. الطبعة الاولى. ترجمة: خالد حداد. المؤسسة العامة للسينما. دمشق. سوريا.
۱۷. شیمی، سعید. (۲۰۱۳). الصورة السينمائية من السينما الصامتة الى الرقمية. الطبعة الاولى. الهيئة العامة لقصور الثقافية. القاهرة. مصر.
۱۸. فینتورا، فران. (۲۰۱۲). الخطاب السينمائي لغة الصورة. الطبعة الاولى. ترجمة: علاء الشنانة. المؤسسة العامة للسينما. دمشق.

- سوريا.
١٩. كاسبيار، آلان. (١٩٨٩). التذوق السينمائي. الطبعة الاولى. ترجمة: وداد عبدالله. الهيئة المصرية العامة للكتاب. القاهرة. مصر.
٢٠. مارتن، مارسيل. (٢٠١٧). اللغة السينمائية طبعة اقليم عربية الاولى. ترجمة: سعد مكاوي. اقليم عربية للنشر والتوزيع. القاهرة. مصر.
٢١. مونرو، توماس. (٢٠١٤). التطور في الفنون- الجزء الثاني. الطبعة الاولى. ترجمة: محمد علي ابودرة، لويس اسكندر جرجس، عبدالعزيز توفيق جاويد. الهيئة العامة لقصور الثقافة. القاهرة. مصر.
٢٢. مدانات، عدنان. (٢٠٠٧). عدسات الخيال: مقالات في السينما. الطبعة الاولى. المؤسسة العامة للسينما. دمشق. سوريا.
٢٣. واتس، فيل. (٢٠١٦). "الواقعية" موسوعة السينما (شيرمير)- الجزء الثالث. إشراف و تحرير: باري كيث جرانت. الطبعة الاولى. ترجمة: احمد يوسف. المركز القومي للترجمة. القاهرة. مصر.
٢٤. هوراك، يان كريستوفر. (٢٠١٥). "التعبيري" موسوعة السينما (شيرمير)- الجزء الثاني. إشراف و تحرير: باري كيث جرانت. الطبعة الاولى. ترجمة: احمد يوسف. المركز القومي للترجمة. القاهرة. مصر.
٢٥. هيغل، فريدريش. (١٩٨٦). الفن الرمزي/ الكلاسيكي/ الرومانسي. الطبعة الثانية. ترجمة: جورج طرابيشي. دار الطليعة للطباعة و النشر. بيروت. لبنان.

٣- نينكليزي

26. Bordwell, David. (1997). On the History of Film Style. Harvard University Press. Massachusetts. USA.
27. Soanes, Catherine and Hawker, Sara and Elliott, Julia. (2006). Oxford Dictionary of Current English. Oxford University Press. New York. USA.